

Pierre Broué

Trotsky och blocket mot Stalin 1932

Introduktion¹

Artikeln ”Trotsky et le bloc des oppositions de 1932” publicerades först i tidskriften *Cahiers Léon Trotsky*, nr 5, januari-mars 1980. Den var betydelsefull av flera skäl. För det första stärkte Broué våra insikter om hur utvecklad oppositionen mot Stalin varit under det för honom så bekymmersamma året 1932 och betonade de enhetssträvanden som funnits bland oppositionella. För det andra kunde han för första gången belägga att kontakter existerat mellan Trotsky och icke trotskistiska oppositionsgrupper inom Sovjetunionen. För det tredje kunde han påvisa att det skräckvälde som senare infördes hade rötterna i tidigare svårigheter: anklagelserna vid rättegången mot de Sexton 1936 var inte bara patologiska påhitt, utan hade en rationell bas i händelserna 1932. För det fjärde bekräftade det forskningsarbete som Broué och hans team från Grenoble hade utfört vid Harvard behovet av fortsatt forskning i arkiven. Under arbetet på *Den förvisade profeten* hade Isaac Deutscher haft tillgång till de stängda arkiven, men samtidigt som han hänvisar till Trotskij's korrespondens vid denna tidpunkt nämner han inte dessa frågor.

Samma händelser tas upp i J Arch Getty, *Origins of the Great Purges* (Cambridge 1985), sid. 119-123, P Broué, ”Party Opposition to Stalin (1930-1932) and the First Moscow Trial”² i *Essays on Revolutionary Culture and Stalinism* (Ohio 1990); P Broué, *Trotsky – En biografi*, Carlsson bokförlag, 2011, sid. 662-673; P Broué, *Histoire de l'Internationale Communiste 1919-1943*, (Paris 1997), sid. 591-594; V Z Rogovin, *1937: Stalin's Year of Terror*, (1998), sid. 60-66. Se även R W Thurston, *Life and Terror in Stalin's Russia*, (New Haven 1996), sid. 25-26 samt M Jansen och N Petrov, *Stalin's Loyal Executioner: People's Commissar Nikolai Yezhov (1895-1940)* (Stanford 2002), sid. 44-49.

Öppnandet av ryska arkiv har lett till ökat intresse för Rjutin och till publicering av hans plattform och andra dokument: se till exempel B Starkov ”Trotsky and Ryutin: from the history of the anti-Stalin resistance in the 1930's” i T Brotherstone och P Dukes, eds, *The Trotsky Reappraisal*, Edinburgh 1992.³ Rjutingruppen behandlas kortfattat i I Kershaw och M Lewin, *Stalinism and Nazism: Dictatorships in Comparison*, Cambridge 1997, sid. 40-44, där ryskspråkig litteratur citeras. Också värd att nämna är R W Davies, ”The Syrtsov-Lominadze Affair”, *Soviet Studies*, 1, 1981.

Pierre Broué (1926-2005) behöver inte introduceras för många av våra läsare: han var veteranen bland samtida historiker om trotskismen. Han grundade *Cahiers Léon Trotsky* och var länge ordförande för Institut Léon Trotsky i Grenoble, där han under många år var professor i samtida historia vid Institut d'Etudes Politiques. Flera av hans arbeten finns tillgängliga på engelska, den senaste och mycket betydelsefulla *The German Revolution, 1917-1923* (Haymarket Books 2006), men vi måste tyvärr konstatera att såväl hans *Trotsky* som *Histoire de l'Internationale Communiste* fortfarande väntar på att bli översatta [till engelska – *Trotsky*-biografen finns på svenska – *Red*]..

¹ Denna inledning författades av redaktionen för brittiska tidskriften *Revolutionary History*, vol 9 nr 4 (2007), när man publicerade artikeln i engelsk översättning under rubriken *The 'Bloc' of the Oppositions against Stalin in the USSR in 1932*.

² Artikeln finns i svensk översättning på marxistarkivet: [Oppositionen i partiet mot Stalin \(1930-32\) och den första Moskvarättegången](#)

³ Rjutins plattform finns nu i sin helhet i engelsk översättning: *The Ryutin Platform. Stalin and the Crisis of Proletarian Dictatorship*, Seribaan 2010.

Forskare från Institut Léon Trotsky¹ gjorde en viktig upptäckt medan de studerade dokument i biblioteket vid Harvard College i syfte att publicera dem i Trotskijs verk (*Œuvres*) för åren 1936 och 1937. Dokumenten bekräftade att det 1932 funnits ett ”block” mellan olika oppositionsgrupper mot Stalin. Det var en betydande upptäckt, även om det inte för ett ögonblick rättfärdigar den gamla stalinistiska tesen om att det funnits ”ett block av terrorister”. Inget har framkommit till stöd för de påståenden, som togs på allvar under ”Moskvarättegångarna”. Upptäckten rubbar däremot alla icke-stalinistiska och anti-stalinistiska tolkningar av Sovjetunionens historia. Orsaken är att alla motargument från Trotskij, hans son Sedov och deras försvarare hittills tolkats som att de förnekat att något block mellan olika kommunistiska tendenser alls bildats i slutet av 1932.

De båda dokument som fångade vår uppmärksamhet, och som publiceras som bilagor till denna artikel, var först ett brev från Jean van Heijenoort², Trotskijs sekreterare, till Trotskijs son Sedov³ i Paris den 3 juli 1937. Det andra var ett odaterat brev på tyska från Trotskij till Sedov men vars innehåll gör det möjligt att tidsbestämma det till slutet av 1932, i oktober eller november. Detta andra brev ger bevis för att blocket existerade och att Trotskij såg det som ”acceptabelt” att ansluta sig till det; i brevet motiverar han denna uppfattning och de omedelbara mål han såg med denna allians. Van Heijenoorts brev skrevs efter ett samtal med Trotskij och bekräftar att det andra dokumentet är äkta; det förser oss med delar av en kronologi, gör det möjligt att tidsbestämma ungefärligt och ger belägg för att kontakter redan upprättats vid denna tid mellan den trotskistiska fraktionen inom och utanför Sovjetunionen och I N Smirnov.⁴ Smirnov var en gammal bolsjevik och oppositionell, som 1929 hade avgått som ledare för och medlem av ”blocket”, den underjordiska grupp i Sovjet som motsatte sig Stalin. De upplysningar Van Heijenoort på detta sätt skickade till Sedov gör det också möjligt att identifiera huvudlänken mellan Smirnov och Leon Sedov, gammelbolsjevik Holtzman⁵, en av de anklagade och ett av offren vid första Moskvarättegången. I Sedovs hemliga brev 1932 kallade han Holtzman ”informatören”.

¹ I detta team ingick Alain Calvié, Michel Dreyfus, Jean-Paul Joubert, Isabelle Lombard, Katia Chitzov och jag själv. Vi arbetade i Harvard College Library i Cambridge, Massachusetts, mellan 2 januari och 29 februari 1980.

² Jean van Heijenoort (1912-1986) studerade matematik och var medlem av Ligue Communiste när han i slutet av 1932 begav sig till Prinkipo för att arbeta som en av Trotskijs sekreterare, en uppgift som han fullgjorde i sju år, från Prinkipo till Coyoacán. Under andra världskriget var han sekreterare i Fjärde internationalen. Efter att ha brutit med denna organisation var han professor i filosofi (logik) vid Brandeisuniversitetet i Massachusetts fram till pensioneringen. Han spelade en avgörande roll i klassifikationen och identifieringen av Trotskijs ”papper från exilen”. Van Heijenoort mördades av sin f d hustru under ett besök i Coyoacán.

³ Leon Sedov (1906-1938) var Trotskijs och Natalja Sedovas äldste son. Medlem av ungtkommunisterna, en av de mest aktiva inom Vänsteroppositionen i Sovjetunionen. 1927 valde han att stanna med sin far i förvisningen, först i Alma-Ata och sedan i Turkiet fram till 1931. Han var i realiteten ansvarig för Oppositionens ”ryska sektion” och sedan för Internationella kommunistiska förbundet. Mellan 1931 och 1933 var han i Berlin hjärnan i det nätverk som organiserade brevkontakter med oppositionen i Sovjetunionen. Han flyttade därefter till Paris, där han avled den 15 februari 1938 under mer än mystiska omständigheter efter en blindtarmsoperation. Han tog med sig i graven alla detaljer om sitt underjordiska arbete, namnen på sina brevkontakter i Sovjetunionen och kunskaperna om de ställen, där han gömt delar av sitt och faderns arkiv.

⁴ Ivan Nikititj Smirnov (1881-1936), var finmekaniker och hade anslutit sig till det socialdemokratiska partiet i Ryssland 1899. Han blev bolsjevik 1903 och låg bland annat bakom resningen i Moskva 1905. Efter flera år i fängelse och i straffkolonierna var han en av representanterna för de ryska organisationerna vid den konferens i Prag i augusti 1912 då bolsjevikpartiet verkligen grundades. Under inbördeskriget spelade han en viktig roll inom Femte armén och sedan som ordförande för den revolutionära kommittén i Sibirien. Han kom in i centralkommittén som ”kandidat” 1919 och som ordinarie året därpå. Från 1923 tillhörde han den ledande kärnan inom Vänsteroppositionen. 1927 blev han utesluten ur partiet, deporterades och kapitulerade 1929. Han var chef för en bilfabrik i Nizjnij-Novgorod (Gorkij) och tog sedan initiativ till en grupp som opponerade sig mot Stalin. I början av 1933 dömdes han till tio års fängelse. Vid den första Moskvarättegången fanns han bland de anklagade. Efter hårt motstånd hade han gått med på att ”bekänna”. Under rättegången var han en av de få som utmanade åklagaren. Det har sagts att han vägrade underteckna en nådeansökan, eftersom han ångrade sina bekännelser. Han avrättades sommaren 1936.

⁵ Edvard S Holzman (1882-1936) [skrivs även Goltzman, vilket beror på att ryskan transkriberar H och G på samma sätt – *Red anm*] var en gammelbolsjevik som tillhört Vänsteroppositionen 1926-1927. Som högt uppsatt tjänsteman i den ekonomiska förvaltningen hade han skickats på uppdrag till Berlin och på Smirnovs begäran gått med på att där träffa Leon Sedov, vilket skedde hösten 1932. Vid den första Moskvarättegången i augusti 1936 uppgav han att han träffat Trotskij och Sedov i Köpenhamn – den senare åkte aldrig till Köpenhamn – på hotell Bristol ... som rivits 1917.

Det var dessa uppgifter som fick teamet från Institut Léon Trotsky att under några dagar överge sina ursprungliga planer på att studera 1936-1937 och i stället inrikta sig på 1932 och tiden närmast efter för att söka spår efter detta block i korrespondensen mellan Trotskij och hans son och de brev från Sovjetunionen som publicerats i *Biulleten Oppositsij*, den ryska vänsteroppositionens organ som gavs ut i Berlin. Dessa studier överträffade våra förväntningar, därför att vi i ett av de få brev Sedov skrev till sin far med osynligt bläck (citronsyra) hittade information om blocket – ett odaterat brev som Trotskij besvarade den 3 november 1932. Teamet upptäckte även andra anspelningar på ”blocket”, ett helt avsnitt med diskussioner om den nya situation som uppstått sedan det bildats och texter, en del av dem redan publicerade, som kastade nytt ljus över denna period i Sovjetunionens historia. Noggranna studier av protokollen från Internationella vänsteroppositionens sekretariat – som Leon Sedov tillhörde – har bidragit med ytterligare nya aspekter på frågan, bl a språkligt.

Vilka grupper ingick?

Av det brev Leon Sedov skrivit med osynligt bläck framgick att följande grupper fanns: den trotskistiska gruppen i Sovjetunionen (”vår fraktion”). ”zinovjeviterna”, I N Smirnovs grupp, gruppen kring Sten-Lominadze, Safar(ov)-Tarchan(ov)s grupp, ”de högerinriktade” och ”liberalerna”. Givetvis ingick inte alla i ”blocket”, men alla kände till dess existens och enligt Sedov stod de i kontakt med honom.

Den egentliga trotskistiska fraktionens historia var mycket lång. Vid denna tidpunkt tycks den dock ha stått på sin lägsta nivå.⁶ Enligt vad vi vet befann sig bara en av dem som de deporterade kamraterna betecknade som ”en ledare” på fri fot i Moskva: det var Andrej Konstantinov som inte arresterades förrän i december 1932.⁷ Men det råder absolut inga tvivel om att en liten grupp existerade och hade kontakter med Sedov. De memoarer som skrivits av en nyligen bortgångna tysk kommunist vittnar om de kontakter han i början av 1933 på Sedovs uppdrag hade med en representant för trotskisterna i Moskva.⁸ Vi kan också konstatera att Sedovs dokument om blocket innehåller uppgifter om att en del ”gamla” kapitulerat, men att kontakterna med arbetarna bibehållits.

”Zinovjeviterna” behöver inte någon närmare presentation. Zinovjev och Kamenev⁹ hade kapitulerat i början av 1928 och fallit in i kören mot trotskisterna. Men de blev åter uteslutna ur det sovjetiska kommunistpartiet den 6 oktober 1932. I de brev från Sovjetunionen som nådde Trotskij och Sedov talades sedan någon tid om att de två tidigare ledarna för ”den nya oppositionen” från

⁶ I ett brev till Max Shachtman, en av hans kamrater i USA, daterat den 31 oktober 1930 (Harvard College Library, 10282) skrev Trotskij att ”organisationen som sådan krossats i Ryssland” på grund av den repression Stalin bedrivit i flera år. Först 1932 skulle Trotskij försäkra att återuppbyggnaden inletts.

⁷ Andrej Konstantinov, kallad Kostja, från Moskva var partimedlem sedan 1916. I sina memoarer (*One Long Night*, London, 1977) beskriver Maria M Joffe honom som en av de viktigaste underjordiska trotskistiska ledarna. Hans namn nämns varken i *Biulleten Oppositsij* eller i de landsflyktigas korrespondens, förutom ett brev som senare publicerades av Victor Serge, som inte omtalar honom som ledande trotskist och förlägger arresteringen av honom till slutet av 1932. Enligt Maria M Joffe, som tecknat ett ytterst sympatiskt porträtt av honom, avled han 1942.

⁸ I sina memoarer, utgivna under namnet ”Karl Retzlaw”, *Spartakus, Aufstieg und Niedergang* (Frankfurt am Main, 1971) skriver Karl Gröhl (1896-1979), sid. 356, att han på uppdrag av Sedov haft kontakter med den trotskistiska gruppen i Moskva. Han hade träffat en av de ledande på Tverskojboulevarden, framför Pusjkinstatyn, och ytterligare en i entréhallen till fackföreningarnas hus. Gröhl hade inte fått något svar att rapportera, men när han återvände till Berlin hade Sedov redan fått det. I februari 1933 publicerade *Biulleten Oppositsij* ett brev undertecknat T.T. (Gröhl hade under namnet Hans Friedberg varit ledare för det tyska kommunistpartiets militära apparat. Under namnet Karl Erde hade han varit en av ledarna för vänsteroppositionen inom detta parti.)

⁹ Grigorij Y Radomylskij, kallad Zinovjev (1883-1936) och Lev B Rosenfeld, kallad Kamenev (1883-1936) var båda gammelbolsjeviker, kamrater och nära medarbetare till Lenin. Kamenev var svåger till Trotskij. Som medlemmar tillsammans med Stalin i trojkan 1923 hade de varit bland de första att bekämpa Trotskij. Efter att ha brutit med Stalin ledde de 1926 ”den nya oppositionen” i Leningrad, som därefter drev kampen tillsammans med Trotskij Vänsteropposition i ”den förenade Oppositionen”. Efter oppositionens nederlag 1927 kapitulerade de för Stalin, gjorde en fullständig självkritik, tog avstånd från ”trotskismen” och återfick medlemskap i partiet. I september 1932 blev de åter uteslutna i samband med att ”blocket” bildats. De återinvaldes i partiet i maj 1933 efter en ännu mer långtgående självkritik. Efter mordet på Kirov arresterades de i december 1934 och dömdes till tio års fängelse (Zinovjev efter en rättegång, Kamenev efter två). De var huvudanklagade vid ”rättegången mot de sexton” i augusti 1936, där de levererade bekännelser de avkrävdes, dömdes till döden och avrättades.

1926 börjat återhämta sig i någon form. Zinovjev skulle ha kritiserat Stalins tyska politik och åter framhållit den enhetsfrontspolitik som tillämpats på Lenins tid. Det hävdades också att han i ett halvprivat uttalande sagt att han gjort sitt största politiska misstag ... 1927, det vill säga då han kapitulerade för Stalin och anslöt sig till attackerna på "trotskismen" för att göra sig förtjänt av att få komma tillbaka i partiet.¹⁰ Hur som helst blev Zinovjev och Kamenev uteslutna i oktober då, som Sedov påpekar, samtalen med "trotskisterna" pågick.¹¹ De kritiserades officiellt för att inte ha för-dömt vissa av oppositionens aktioner och det anses allmänt att det handlade om den aktivitet som bedrivits i flera månader av den grupp som kallades Rjutin-Slepkov och som vi återkommer till.¹²

Gruppen kring Ivan N Smirnov, en gammelbolsjevik som Lenin kallat "partiets samvete", bestod av gamla vänsteroppositionella som han själv. Smirnov hade tillhört Vänsteroppositionen men kapitulerat på ett mindre förödmjukande sätt än en del andra som Radek.¹³ I detta sammanhang nämner Sedov även Preobrazjenskij och Ufimtsev.¹⁴ Man kan anta att där också ingick, eller i varje fall var informerade om dess existens, andra gamla oppositionella som Trotskij betecknade som "kapitulan-ter" och som arresterats samtidigt som de tidigare nämnda: Smilga, som kapitulerat samtidigt som Preobrazjenskij och Radek, Perevertsev, som under pseudonymen "Pierre" varit en av dem som lett Vänsteroppositionen i Västeuropa 1927, Boris Livsjits, under lång tid deporterad till Slavgorod, gammelbolsjeviken Grünstein, Ter-Vaganjan, Mratjkovskij, osv.¹⁵ Sedovs brev med osynligt bläck hade gett Trotskij upplysningar om hur gruppen avslöjats av GPU: en av medlemmarna, som blivit

¹⁰ Harvard College Library, 4782, brev från Sedov till Trotskij, skrivet med osynligt bläck.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Beslut den 6 oktober 1932.

¹³ Karl B Sobelsohn, kallad Radek, (1885-1939?), egensinnig representant för vänstern före första världskriget inom först den polska socialdemokratin och därefter den tyska. Ingick i "Zimmerwaldvänstern" och var bolsjevikernas representant i Stockholm 1917. Var det ryska partiets sändebud i Tyskland och sedan sekreterare inom Komintern. Medlem av Vänsteroppositionen från 1923, deporterades i början av 1928 och kapitulerade 1929. Rykten gjorde gällande att han legat bakom arresteringen och avrättningen av bolsjeviken Blumkin 1929. Från detta datum nämns han ytterst sällan och bara med största förakt i breven från Sovjet till *Bulleten Oppositsij* eller i Trotskij och Sedovs inlägg. Vid andra Moskvarättegången tillhörde han de fogliga bland de anklagade. (Dömdes till fängelse och uppges där ha blivit dödad av en av sina medfångar, övers.anm.)

¹⁴ Jevgenij A Preobrazjenskij (1886-1938), bolsjevik från 1904, ledare för partiet i Ural 1917, invald i centralkommittén samma år och utsedd till sekreterare där 1920. Medlem av Vänsteroppositionens kärna och dess talesman mot Bucharin under "den ekonomiska debatten" på 1920-talet. Uteslöts ur partiet 1927, deporterades 1928 och kapitulerade i juli 1929 tillsammans med Radek och Smilga. I ett brev till *Bulleten Oppositsij* i början av 1932 hette det att han "inskränkte sig till att dricka te och spela gitar". Försvann under de stora utrensningarna utan att ha figurerat i någon rättegång. N I Ufimtsev (1888-1938), lässmed, bolsjevik från 1906, uteslutet 1928 och återinvald i partiet 1930.

¹⁵ Alla ovan uppräknade personer hade spelat en roll i den förenade oppositionen, men kapitulerat de följande åren.

Ivars T Smilga (1892-1937) från Lettland blev bolsjevik 1907, yngst i centralkommittén 1917. Bekämpade Vänsteroppositionen 1923, anslöt sig till den förenade oppositionen 1926 och vägrade följa Zinovjev när denne kapitulerade 1927. Kapitulerade i juli 1929 samtidigt som Radek och Preobrazjenskij. Dömd till fem års fängelse i slutet av 1932, försvann under den stora utrensningen.

Nikolaj N. Perevertsev var gammelbolsjevik, först organisatör av Vänsteroppositionen i Ukraina, skickad till Genève som tekniker i en internationell järnvägskommission. Under pseudonymen "Peter" eller "Pierre" hade han varit en av Vänsteroppositionens organisatörer i Västeuropa. Deporterad 1928, internerad 1931 i en isolator i Verchneursk och tycks ha kapitulerat vid den tiden. Arresterad på nytt i slutet av 1932 och försvann sedan.

Boris S Livsjits (1896-1949), bolsjevik från 1917, politisk kommissarie i Röda armén under inbördeskriget därefter student vid Institutet för Röda professorer. Medlem av Vänsteroppositionen, deporterad 1928, betraktades av Trotskij som ett av hoppen inom sin generation, men kapitulerade 1929. Hög tjänsteman inom utrikeshandeln, sannolikt knuten till I N Smirnovs grupp, arresterad i slutet av 1932. Frigiven men datum okänt. Arbetade som krigskorrespondent under andra världskriget.

Karl E Grünstein (1888-1937), arbetare från Lettland, hade suttit i straffkolonier på tsarens tid, divisionskommissarie i Femte armén under inbördeskriget, chef för nationella pilothögskolan efter inbördeskriget och generalsekreterare i föreningen för tidigare politiska fångar. Stod nära Trotskij. En av undertecknarna av Vänsteroppositionens plattform och Rakovskij's deklaration i augusti 1929. Illa behandlad kapitulerade han förmodligen 1932.

Vagarsjak Ter-Vaganjan (1893-1936), gammelbolsjevik, partiledare i Armenien, en av ledarna för revolutionen 1917 i hemlandet, redaktionschef för tidskriften *Pod Znamenem Marksizma* [Under marxismens fana], medlem av Vänsteroppositionen 1923, uteslutet 1927, deporterad 1928, kapitulerade 1929 tillsammans med I N Smirnov. Deporterad igen i slutet av 1932. Vid första Moskvarättegången bekände han att han varit en av "förhandlarna", tillsammans med Lominadze, inom blocket för Smirnovs grupp. Dömd till döden och avrättad.

tokig och arresterats av en slump hade börjat tala. Sedov betonar att Smirnov varit helt på det klara över varför han arresterades och att han sagt att det ”inte funnits någon som helst svag punkt utomlands”. Det kan förvåna att Trotskij gick med på att ha kontakter med ”kapitulanter”, som han kritiserat så hårt bara något år tidigare. Han kom själv med svaret när han den 3 mars 1933 skrev att arresteringen av dessa män ”gjorde det möjligt att göra ett bokslut över hederlig, uppriktig och inte karriärinriktad kapitulation”.¹⁶

Vi vet mindre om gruppen Sten-Lominadze.¹⁷ Att Sedov talar om ”en grupp” kring de båda utgör något nytt. Den hittills allmänt accepterade uppfattningen har talat om två grupper bestående av tidigare anhängare till Stalin och obevekliga motståndare till Trotskij. Det har grundat sig på anklagelser i den officiella pressen 1930 mot Sten-Sjatskin-gruppen¹⁸, som främst ska ha varit förankrad inom ungtkommunisterna, och den så kallade Syrtsov-Lominadze-gruppen¹⁹, som Roy Medvedev i sin bok om stalinismens historia betecknar som ”ett icke existerande block”. Enligt Medvedev skulle V V Lominadze, länge en av Stalins favoriter och förste sekreterare i partikommittén i Transkaukasien, med stöd av sin närmaste man Nikolaj P Tjaplin²⁰, tidigare ledare inom ungtkommunisterna, 1930 ha låtit anta en text, där ledningen anklagades för att ”strunta i arbetarnas och böndernas behov” och betecknade partibyråkraterna som ”feodalfurstar och herremän”.²¹ Syrtsov, ordförande för folkkommissariernas råd i den ryska sovjetrepubliken, hade för sin del tagit upp frågan om svårigheterna på landsbygden och protesterat mot kommunkéer som slog fast att socialismen segrat.²² Vad beträffar filosofen Jan E Sten, som haft uppdraget att ge Stalin lektioner i ”dialektik”, skulle han enligt ett manuskript som Medvedev citerar redan 1928 ha förutsagt att Stalin skulle ”göra saker som skulle ställa Dreyfus- och Beilisaffärerna i skuggan”.²³ Därefter hade han hamnat i onåd. Men ett brev till *Biulleten Opositsij* i november 1930 kom med en helt annan version. Där uppges att Lominadze och Sten varit inblandade i den oppositionella resolution, som partikommittén i Transkaukasien antagit. Sedan Stalin kallat in dem till Moskva ska de ha gett efter och erkänt sina misstag ... för att strax hålla ett möte hemma hos Syrtsov. Trotskij-Sedovs kontakt i Moskva skrädde inte orden om vad han kallade ”män med dubbla anleten” och tillade att polisen därefter gjort husrannsakan hos Syrtsov och då kommit över ”protokoll som avslöjade blockets existens”.²⁴ I ett annat brev från samma kontakt, som undertecknar breven ”N.N”, berättas att ”gruppen”

¹⁶ L Trotskij, ”Signal Trevogi” (Alarmsignal), *Biulleten Opositsij*, nr 33, mars 1933, sid. 7

¹⁷ Jan E Sten (1899–1937). Beträktades som en av de bästa filosoferna i den unga generationen i Sovjetunionen och hade 1925-1928 i uppdrag att ge Stalin privatlektioner i ”dialektik”. Medlem av centrala kontrollkommissionen men sidsteppad från 1928. Deporterad 1932, arresterad 1937 och avrättad utan dom i det berömda Lefortovfängelset.

Vissarion (Besso) V Lominadze (1898-1934), bolsjevik 1917, hade viktiga poster inom ungtkommunisterna, ungdomsinternationalen och därefter Komintern. Tillhörde Stalins starkaste anhängare i kampen mot Trotskij och Vänsteroppositionen. Sändes till Kina av Komintern 1927 och deltog där i organiserandet av den katastrofala resningen i Kanton. Som sekreterare i partikommittén i Transkaukasien fick han 1930 igenom en resolution som kritiserade Stalins politik. Uteslöts ur centralkommittén och fråntogs alla ansvarsposter. Återupptog därefter ingenjörstudier och utnämndes sedan till partisekreterare i Magnitogorsk. Begick självmord i december 1934 efter att ha fått en kallelse av GPU i Tjeljabinsk. Vid rättegången 1936 utpekades han av några av de anklagade som medlem av blocket.

¹⁸ Lazar A Sjatkin (1902-1938), blev bolsjevik 1917, förstesekreterare inom ungtkommunisterna 1919-1922 och sekreterare inom internationalens ungdomsorganisation. Bekämpade Vänsteroppositionen. Anklagades 1931 för att tillhöra en oppositionell grupp ledd av Lominadze och berövades alla ansvarsposter. Utesluten ur partiet 1935 och arresterad: enligt officiella källor begick han självmord.

¹⁹ Sergej I Syrtsov (1893-1938), bolsjevik från 1913, partisekreterare i Odessa 1920-1921. Gjorde därefter karriär inom partiapparaten och var sedan 1929 ordförande för folkkommissariernas råd i den ryska sovjetrepubliken och suppleant i politbyrå. Anklagades för att tillhöra en konspiratorisk grupp tillsammans med Lominadze. Uteslöts ur centralkommittén och skickades ut i landet som chef för en fabrik för tillverkning av grammofonskivor. Arresterad under den stora utrensningen. Dog i fängelse, sannolikt avrättad.

²⁰ Nikolaj P Tjaplin (1902-1938). En av ledarna för ungtkommunisterna tillsammans med Sjatskin, därefter Lominadzes närmaste man i partikommittén i Transkaukasien. Arresterad under utrensningarna. Försvann under fängelsetiden.

²¹ A Ciliga, *Au pays du grand mensonge*, sid. 228. [Detta avsnitt finns ej i engelska översättningen av Ciligas bok, se not 32 RH]

²² Roy Medvedev, *Let History judge!*, sid. 142.

²³ *Ibidem*, sid. 225. Citat ur en *samizdat* av Frolov.

²⁴ *Biulleten Opositsij*, nr 17-18, november-december 1930, sid. 39. I brevet omnämns inte resolutionen från partikommittén i Transkaukasien, utan ”en appell i Kaukasus”.

(Syrtssov, Lominadze och även Sten) blivit angiven av en provokatör vid namn Reznik och att ett hemligt möte hållits hemma hos en framträdande partimedlem vid namn Nussinov. Enligt Reznik hade Syrtssov först uppträtt utmanande inför politbyrån och kallat Stalin ”en enfaldig man som leder landet till ruin” och hävdade att det inte fanns någon politbyrå utan bara ”de fyras grupp” bestående av Stalin, Molotov, Kaganovitj och Ordzjonikidze.²⁵ De båda blev uteslutna ur centralkommittén och förflyttade till lägre ställningar. 1932 var Syrtssov chef för en fabrik och nämns aldrig. Lominadze var lokal partisekreterare i Magnitogorsk. Alla dessa uppgifter får oss att dra slutsatsen att Sedovs version om en grupp Sten-Lominadze, där också de tidigare ledarna för ungtkommunisterna J C Tjaplin och Sjatskin ingick, är mer trovärdig än Roy Medvedevs.

Vi vet så gott som ingenting om ”gruppen kring Safarov-Tarchanov”. Safarov var visserligen en gammelm bolsjevik som gjort sig känd i Frankrike under första världskriget och efter revolutionen arbetat med frågor rörande Fjärran östern. 1926 hade han tillhört ”den nya oppositionen” i Leningrad men inte följt Zinovjev och Kamenev när de bröt med Trotskij 1927-1928. Han, och Tarchanov, hade deporterats vid samma tid.²⁶ Deras grupp hade sannolikt bildats med ursprung i den gamla ”zinovjevitiska” grupp som anslutit sig till ”trotskisterna” innan de kapitulerade utan att ändå gå med i sin gamla fraktion.

Den grupp som Sedov kallar ”högern” är däremot mer svårfångad. Vi vet att beteckningen normalt användes om de partimedlemmar, som alltsedan Nep-tiden följt trion Bucharin, Rykov och Tomskij tills dessa gjort självkritik.²⁷ Men det finns inget stöd för hypotesen att den gruppen 1932 på något sätt skulle ha varit aktiv eller gett uttryck för någon oppositionell inställning inom partiet. I protokollet från Vänsteroppositionens internationella sekretariat förekommer däremot vid denna tid systematiskt beteckningen ”högern”, vilket historikerna uppfattat som ”Rjutingruppen”, en ny grupp som framträdde just 1932. Vi har bara indirekta vittnesmål om dess verksamhet och inga av de dokument den författade har påträffats ens bitvis. Rjutin²⁸ var en gammal mensjevikisk lärare, som gått med i bolsjevikpartiet efter Oktoberrevolutionen. Han hade varit en av stöttepelarna inom ”högern” och bland annat utmärkt sig i kampen mot den förenade oppositionen 1926-1927 då han

²⁵ *Biulleten Oppositsij*, nr 19, mars 1931, sid. 17-18.

²⁶ Georgij V Safarov (1891-1942), bolsjevik från 1908, emigrerade, återvände till Ryssland 1912, emigrerade därefter till Saint-Nazaire i Frankrike, flyttade till Schweiz i januari 1916. Återvände från Schweiz tillsammans med Lenin. Åren efter revolutionen fick han, som medlem av presidiet, i uppdrag av Komintern att organisera arbetet i Mellanöstern och Fjärran Östern. Ingick i den nya Oppositionen och sedan i Förenade oppositionen. Uteslöts ur partiet 1927. Följde inte genast Zinovjev när denne kapitulerade 1928. Återinvälld i partiet men utesluten på nytt 1934, deporterad, vid flera tillfällen omnämnd under olika rättegångar. Tillbringade de sista åren i Vorkuta. Maria M Joffe har skildrat hans lidande och betecknade honom som en knäckt man.

Beträffande Tarchanov vet vi bara att han var partimedlem sedan 1917, att han var från Leningrad, utesluten ur partiet och återinvälld vid samma tid som Safarov.

²⁷ Nikolaj I Bucharin (1888-1938), blev bolsjevik 1908. Betraktad som teoretiker och, som Lenin uttryckte det, ”hela partiets favorit”. Ledde ”vänsterkommunisterna” mot Lenin. Som allierad med Stalin utvecklade han Nep-politiken till det yttersta. Förespråkade att kulakerna skulle berika sig och att socialismen skulle byggas med sköldpaddssteg, osv. Efterträdde Zinovjev i ledningen för Komintern. Avlägsnades från alla sina befattningar i november 1929 och gjorde en omfattande självkritik. 1933 utsågs han till chefredaktör för *Izvestija*. Omnämnd under andra Moskvarättegången. Arresterad i januari 1937 och dömd till döden i mars 1938 vid tredje Moskvarättegången.

Aleksej I Rykov (1881-1937). Politiskt aktiv sedan 1900. Anslöt sig till bolsjevikerna 1903. Ledde *komitetjiki*-fraktionen mot Lenin och tillbringade åtskilliga år i fängelse och deportation. Medlem av centralkommittén. Efterträdde 1924 Lenin som ordförande i folkkommissariernas råd. Lierad med Bucharin. Elimineras och kapitulerade med denne. Dömd till döden vid samma rättegång som Bucharin.

Michail P Tomskij (1880-1936). Bolsjevik från 1904, arbetade som litograf. Medlem av centralkommittén från 1919 och ordförande för fackföreningarna. Nummer tre i högerns trojka. Undanrörd samtidigt som Bucharin och Rykov. Inväntade inte arresteringen, utan begick självmord efter att ha hört att hans namn nämnts vid första Moskvarättegången. Det förefaller som om de tre historiska ledarna för högern 1932 inte hade ägnat sig åt någon som helst oppositionell aktivitet, eller ens några ansatser till sådan, och beteckningen ”höger” på en av de oppositionella grupperna gällde i varje fall inte dem.

²⁸ Michail I Rjutin (1890-1937) f d lärare som blivit officer under första världskriget. Först medlem av socialistrevolutionärerna, därefter mensjevik. Anslöt sig till bolsjevikerna under inbördeskriget. 1927 organiserade han i Moskva, där han var distriktsledare, fysiska attacker mot Oppositionen vid partimöten. Utesluten och fängslad 1932, försvann sedan.

organiserat grupper av ”hårdhänta” i syfte att sätta skräck i alla medlemmar som kunde misstänkas för att sympatisera med den. Men 1928 var han en av de första Stalin slog till mot när kampanjen mot högern inleddes. Han hade avlägsnats från uppdragen i partikommittén i Moskva och som chefredaktör för *Krasnaja Zvezda*. Tillsammans med P A Galkin hade han då bildat en grupp med klar konspiratorisk inriktning och i den ingick också partimedlemmar med diverse bakgrund som Bucharins lärjungar Alexander Slepko och Dimitrij Maretskij²⁹, lysande begåvningar från Institutet för röda professorer, samt några mindre kända tidigare ”vänsteroppositionella” men framför allt en del högt uppsatta inom partiapparaten som Nikolaj Uglanov³⁰ och till och med ansedda gammelbolsjeviker som metallarbetaren Kajurov, som lett Viborgdistriktet i Leningrad under revolutionen.³¹ Gruppen hade skrivit ett omfattande slags manifest på 168 eller 165 sidor, som vi har flera indirekta uppgifter om. Ante Ciliga skriver att där stod att: ”Högern haft rätt i de ekonomiska frågorna och Trotskij i kritiken av hur partiet styrdes.”³² Bucharin kritiserades hårt för att ha kapitulerat för Stalin och man förespråkade att alla som uteslutits omedelbart skulle återfå sitt medlemskap i partiet, först och främst Trotskij och hans kamrater. Den mensjevikiske historikern Nikolajevskij uppger att Bucharin sagt till honom att texten slog fast att Stalin på sitt vis ”var den sovjetiska revolutionens onda genius, som genom sin maktlystnad lett revolutionen till ruinens brant”.³³ Victor Serge tillfogar att Rjutingruppens manifest efter en detaljerad genomgång av Stalins karriär jämförde honom med den roll som Ochrans agent-provokatör Azev haft inom socialistrevolutionärerna under tsarepoken³⁴ och ställde frågan om man inte med fog kunde tala om att Stalins politik var resultatet av ”en oerhörd och medveten provokation”.³⁵ Bucharin och Serge var också eniga om att manifestet förespråkade att ”Stalin skulle elimineras” för annars ”skulle inte partiet och landet kunna tillfriskna”.³⁶ Det officiella skälet till att Zinovjev och Kamenev uteslöts ur partiet var att de inte avslöjat att detta manifest spreds – enligt en del uppgifter även på fabrikerna i Moskva. Alla vittnesmål är samstämmiga om att Stalin i politbyrå krävde Rjutins huvud och att han anklagade denne för att ha planer på att mörda honom, men att politbyrå på Kirovs initiativ vägrade gå med på detta. Rjutins klarade livhanken ett tag, men han spärrades in i en isolator under stränga förhållanden.

Återstår så den sista grupp Leon Sedov omnämner i sitt brev och som onekligen spelade en viktig roll i blockets historia, utan att formellt tillhöra det, det vill säga de som han kallar ”liberalerna”. Här är historikern hänvisad till gissningar, trots att frågan helt klart är avgörande för förståelsen av historien under denna epok. Vilka var ”liberalerna”? Flera hypoteser är tänkbara, inklusive den som Sedov framförde 1936 att ”liberalerna” var liktydigt med alla oppositionella. Men den enda som tycks hållbar, om än med reservation för att fakta saknas, är att det rörde sig om medlemmar av

²⁹ Aleksander Slepko (1900-1937). Historiker och en av de mest lysande studenterna vid Institutet för Röda professorer. Lärjunge till Bucharin. Det förefaller som han brutit med Bucharin, som han kritiserade för att ha kapitulerat. Deporterad till Samara 1932. Avvisade olika förslag från Stalin, som beundrade hans begåvning som skribent, och dömdes till fem års fängelse. Det verkar som om han hängde sig i isolatorn i Verchneursk.

Slepkovs kamrat och vän Dimitrij Maretskij (födelse- och dödsår okända) tycks ha gått ett liknande öde till mötes. Den stalinistiska pressen kallade gruppen ”Rjutin-Slepko”.

³⁰ Nikolaj A Uglanov (1886-1940) var bondson, blev bolsjevik 1917, medlem av Petrogradsovjeten 1917, därefter politisk kommissarie. Regional partisekreterare i Nizjnij-Novgorod 1921-1924, kom sedan till Moskva. Suppleant i politbyrå 1925. Två år senare ledde han repressionen och fysiska attacker mot Oppositionen i Moskva. Hans förödmjukande självkritik 1932 hindrade honom inte från att deporteras och försvinna under utrensningarna efter att ha ”omnämnts” vid de offentliga rättegångarna.

³¹ Vassilij N Kajurov (1876-1936) var för många urtypen för en bolsjevikisk arbetare. Avled i fängelset. I *Ryska revolutionens historia* använde sig Trotskij flitigt av denne arbetares minnesanteckningar.

³² A Ciliga, *The Russian Enigma*, London, 1940, sid. 279. (fr uppl. sid 228).

³³ Boris Nikolaievsky, *Les dirigeants soviétiques devant le pouvoir*, sid. 21

³⁴ Victor Serge, [En revolutionärs minnen](#). Evno F Azev (1869-1918) är den mest berömde agenten-provokatören inom den internationella arbetarrörelsen. 1903-1908 var han chef för socialistrevolutionärernas kampavdelning, organiserade och utförde attentat – som det som kostade ministern Plehves liv – medan han fortsatte att informera polisen och ange partimedlemmar för den och i förväg avslöja attentatsplaner.

³⁵ Victor Serge, *Ibidem*.

³⁶ Nikolaievsky, *op.cit.*, sid. 21-22.

partiapparaten, som motsatte sig terrorn. Kanske Kirov själv, vars ställningstaganden vid denna tid framhållits åtskilliga gånger av officiella historiker under Chrusjtjovtiden, som enligt ett obestyrt vittnesmål via en av sina förtrogna tog kontakt med Sedov i Paris 1934?³⁷ Eller, utan att dra in Kirov personligen, ”detta betydande antal ledare inom partiet (...), i huvudsak sekreterare inom regionala kommittéer och icke-ryska centralkommittéer”, som 1934 under I M Vareikis³⁸ utgjorde ett ”illegalt block” och som vid Sjuttonde partikongressen 1934 försökte ersätta Stalin med Kirov?³⁹ Frågetecknen är nödvändiga. Är det tillåtet att tillägga, att om de ”liberaler” Sedov talar om inte var just dessa personer så torde de inte desto mindre ha liknat dem som bröder? Och för att ett ”illegalt block” skulle dyka upp under Sjuttonde partikongressen borde det ha existerat sedan en tid och stått på solid grund?

Ett kortlivat block

Av det brev Sedov skrev med osynligt bläck framgår otvetydigt att tre grupper slutit ett avtal som möjliggjorde blocket: Smirnovs grupp och de extrotskistiska ”kapitulanterna”, zinovjeviterna samt den grupp som leddes av Sten och Lominadze. Överläggningar pågick också med gruppen kring Safarov-Tarchanov och Sedov förutspådde att de snart skulle gå med i blocket. Trotskij förhörde sig med Sedov om hur resterna av den gamla vänsteristiska oppositionen, ”decisterna”⁴⁰ och ”Arbetaroppositionen”,⁴¹ såg på blocket, men vi har inga dokument om vad Sedov svarade. Materialet som helhet visar att ”blocket”, eller i varje fall en av de grupper som ingick i det, hade kontakter med gruppen kring Rjutin-Slepkov, ”högern”. Men var och en agerade oberoende av varandra, vilket framgår av Trotskij:s uttalande: ”Beträffande vår fraktion är jag inte överens med våra allierade om att man bör invänta att högern engagerar sig mer”. Han tillade genast: ”Politiskt skulle det innebära att ge högern fritt spelrum”.⁴²

Även här är frågan om ”liberalerna” långt ifrån klar. Den 12 oktober skrev Sedov till Trotskij: ”Vad gäller liberalerna måste vi vara mycket, mycket försiktiga. Utan att gå in på de avtal vi ingått har vi inget som helst intresse av att stöta bort dem. Även i blygsam skala har de gett oss mer än någon annan – i ’praktiskt’ avseende givetvis och inte politiskt.”⁴³ Vad betyder denna mening, som bara kan besvaras av dokument som vi inte kunnat hitta i Harvard och som förmodligen förstörts? Att ”liberala” byråkrater gett praktiskt stöd till Vänsteroppositionen? Vilka var de som faktiskt kontaktade dem som tog initiativ till ”blocket” och med den trotskistiska fraktionen? För tillfället kommer vi inte längre och får lämna dessa frågor obesvarade.

Att det förekom diskussioner mellan trotskisterna och ”liberalerna” är hur som helst ovedersägligt. I sitt brev den 30 oktober 1932 konstaterade Trotskij: ”Att liberalerna och deras närmaste grannar i dag anser oss vara alltför försonligt inställda är helt i sin ordning (...). När liberalerna säger: ’Vi måste vänta på att högern agerar’ betyder det att de i själva verket väljer att vara passiva. Och om oss säger de: ’För återhållsamma, de vänder sig inte tillräckligt till massorna’, osv.”⁴⁴

Vad gick blocket ut på? Först måste man ha klart för sig att det rörde sig om en allians mellan skilda och självständiga grupper. I det brev som van Heijenoort hittade 1937, och som fångade vår uppmärksamhet i januari 1980, skrev Trotskij: ”Förslaget om ett block förefaller mig fullt godtag-

³⁷ I *Le Réfractaire*, april 1978, berättar den gamle franske partimedlemmen Marcel Body att en person, medlem av centralkommittén och svåger till Dr Lévine, som var Kirovs sändebud sommaren 1934 utnyttjat hans tjänster för att få till stånd ett möte med Sedov i Paris. Syftet var att ta reda på hur Trotskij skulle ställa sig till förslaget att återinvälja uteslutna i partiet, vilket enligt honom ingick i Kirovs program.

³⁸ Jossif M Vareikis (1894-1939). Blev bolsjevik 1913, gjorde hela sin karriär efter revolutionen inom partiapparaten.

³⁹ Roy Medvedev, *op.cit.*, sid. 155.

⁴⁰ ”Decistgruppen” kallades så efter initialerna (D.C) i dess namn, ”demokratisk centralism”. Dess främsta ledare, Vladimir P Smirnov och Timotej F Sapronov, deporterades.

⁴¹ Arbetaroppositionen var en oppositionsgrupp från 1920, som letts av Sjljapnikov och fortfarande hade något dussin anhängare i läger och isolatorer.

⁴² Harvard College Library, text på tyska, ej daterad (1932), 10110.

⁴³ Harvard College Library, 4777.

⁴⁴ *Ibidem*, 10047.

bart. Men jag understryker att det handlar om ett block och inte om en sammanslagning.” Och med ytterligare en precisering: ”Blocket utesluter inte ömsesidig kritik. All propaganda från de allierade till förmån för kapitulanter (som Grünstein och andra) kommer vi att bekämpa obönhörligt och utan förskoning”.⁴⁵

Det var i detta sammanhang som van Heijenoort 1937, efter att ha tagit upp frågan med Trotskij, skrev följande till Sedov: ”Blockets inriktning är klart avgränsad ... och inskränker sig ytterst till utbyte av information.” 1932 hade Trotskij skrivit: ”Vilka uttryck kommer blocket att ta sig? För ögonblicket främst i form av ömsesidigt informationsutbyte. Våra allierade kommer att hålla oss informerade om vad som händer i Sovjetunionen och vi kommer att ge dem upplysningar om Kommunistiska internationalen. Vi bör komma överens exakt om hur korrespondensen ska skötas. Våra allierade måste skicka material till *Biulleten*. Och *Biulleten* förpliktigar sig samtidigt att publicera dokument från de allierade med rätt att kommentera dem fritt.”⁴⁶ Och för sonen preciserade han de politiska frågor som måste ställas: ”Hur ser vår allierade på det förslag till plattform som publicerats i senaste numret av *Biulleten*? Vad anser han om frågan om Kommunistiska internationalen (vi ser den frågan som lika viktig som läget i Sovjetunionen)?”⁴⁷

Därigenom får vi möjlighet att kontrollera om avtalet verkligen fungerat. Uppenbarligen hade ”informatören” försett Sedov med åtminstone ett dokument skrivet av en av ledarna för de grupper som ingick i blocket: den artikel som publicerades i nummer 31 av *Biulleten Oppositsij* i november 1932 med rubriken ”Det ekonomiska läget i Sovjetunionen” och som var daterad ”Moskva, slutet av september 1932”. Artikeln var undertecknad *Ko.*, vilket enligt vad Sedov uppgav i samband med den första Moskvarättegången stod för I N Smirnov. Detta bekräftas i van Heijenoorts brev 1937: ”Den Kol. Som omnämns torde vara Kolokolnikov, som L(eon) S(edov) kallade Smirnov.” En närmare granskning blottlägger andra artiklar som helt klart utgör bidrag från ”de allierade” i *Biulleten Oppositsij* redan före alliansen.

Först det brev som var undertecknat ”M.M” i nummer 28 av *Biulleten* i juni 1932 och som förmodligen var ett sätt att kamouflera eller ”maskera” ett mycket likartat brev som påträffats i Safrys dossieren i Trotskijarkiven och är undertecknat ”Svoj”.⁴⁸ Medarbetaren i den trotskistiska bulletinen är synnerligen välinformerad, inte bara om vad som rör sig i partiapparaten utan också i partitoppen. Han skriver exempelvis att han varit närvarande – och det är osannolikt om han var ”trotskist” – när Stalin den 23 februari 1932 kom till Bolsjojteatern och möttes ”med isande tystnad”. Han rapporterar om hur delegater vid Sjuttonde partikonferensen i korridorerna diskuterar Stalins ihärdiga tystnad under konferensen. Han nämner den inverkan Trotskijs artikel ”Tyskland, nyckeln till den internationella situationen” haft *inom byråkratin*, omtalar att Molotov var oenig om ett eventuellt återinförande av den inre marknaden och återger det mottagande N I Muralov⁴⁹ gett en del kända kapitulanter. Än mer betydelsefullt var att han betecknade ”paret Grünstein” – och även Veronika S Kasparova⁵⁰ – som ”oförvitliga gammelbolsjeviker och revolutionärer” samtidigt som vi vet att Trotskij betraktade Grünstein som ”kapitulat” och i sitt svar på Sedovs upplysningar hade

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, 13095.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Vi har hittat ett brev undertecknat ”Svoj” – mycket likartat det som undertecknats M.M i *Biulleten* – i en av de dossierer som innehåller Trotskijs brevväxling med polacker och tjeckoslovaker. Safris var känd som Zvon. Med all säkerhet rör det sig om ett misstag av en bibliotekarie med bristfälliga kunskaper i det ryska alfabetet och som ”förväxlat” ”Svoj” och ”Zvon”. Men S kan också betyda S(mirnov) – och Smirnov kan ha signerat brevet med Svoj.

⁴⁹ Nikolaj I Muralov (1877-1937), bondson, agronom, bolsjevik 1903, spelade en viktig roll i Moskva under revolutionen 1905. Ledde Moskvasovjeten 1917, ledde de röda garden som tog över palatset. Hade viktiga befälsupdrag under inbördeskriget, bland annat i Trotskijs generalstab. Medlem av Vänsteroppositionen från 1923, utesluten ur partiet och deporterad 1928. Var en av få oppositionella som Stalin inte utsatte för förföljelser under flera år och kunde fortsätta sitt arbete utan att kapitulera. Arresterad 1936, ställd inför rätta och dömd till döden med övriga anklagade vid andra Moskvarättegången och avrättad.

⁵⁰ Veronika S Kasparova (1875-1937). Gammal aktivist i Ryssland och i exilen, hade viktiga poster inom Komintern i kvinnofrågan. Deporterades 1928 med sin son. Bör ha kapitulat 1935 eller 1936 och försvann under utrensningarna. Grünstein hade kapitulat tidigare, sannolikt 1932.

han betonat att all ”propaganda” till förmån för personer som Grünstein måste bekämpas ”obönhörligt och skoningslöst”.⁵¹

Fenomenet framgår än tydligare av de brev som började publiceras från och med nummer 31 i november 1932. Det torde ha krävts att trotskisterna i Sovjetunionen förmådde vara allestädes närvarande för att kunna plocka fram alla detaljer, eller ens kunna ta emot den, i den information som återfinns i dessa artiklar. Ett brev undertecknat N. omtalar hur byråkraterna skämtar om Stalin, förslag som lagts fram vid centralkommitténs plenum, vad som sagts i korridorerna vid mötet med Kominterns exekutivkommitté och ett modigt inlägg av polacken Lenski om läget i Tyskland.⁵² I nummer 32 skildrar ett annat bidrag stämningen vid ett möte med gammelbolsjevikernas förening och hur medlemmarna där reagerat på ett inlägg av Pjatskij. Samma artikel återgav detaljer från ett möte med byrån för kommunistpartiet i Moskva och diskussionen om uppförandet av en skridskobana på Röda torget, som det inte getts någon allmän information om. I nummer 33 av *B.O* publicerades ett ”brev från Moskva”, som innehöll detaljer om arresteringen av en högt uppsatt fackföreningsledare, Nemtjenko, och avslöjade namnet på den provokatör (Nikolskij), som angett den hemliga gruppen vid jordbrukskommissariatet, där bland andra Eismont, Tolmatjev och den tidigare folkkommissarien och högeranhängaren A P Smirnov ingick.⁵³ Samma artikel återgav också vad som sagts vid centrala exekutivkommitténs plenum, hur Vorosjilov⁵⁴ behandlat Rykov och även vad Kirov sagt vid ”ett begränsat och slutet” möte med kommunisterna i Leningrad.

Men när dessa texter dök upp i *Biulleten Oppositsij* i Berlin hade ”blocket” – om det nu någonsin kunnat uttrycka sig eller hålla formella möten – redan upphört att existera sedan dess främsta ledare arresterats. I det brev där Sedov rapporterade om vilka som ingick i blocket omnämnde han också att en del av ledningen för I N Smirnovs grupp arresterats liksom Smirnov själv och att en del av ”de gamla” medlemmarna av Vänsteroppositionen gett upp. I ett brev daterat Moskva den 6 december 1932 omtalas att oppositionella från Eismonts grupp arresterats den 24 och 25 november. Det handlade om Eismont själv, kommissarie för försörjningsfrågor i den ryska sovjetrepubliken, Tolmatjev, chef för vägtransporterna samt A P Smirnov. Brevet omtalade också vad som hänt andra ”allierade” eller ”kontakter” inom blocket som arresterats tidigare: ”Kamenev har deporterats till Minusinsk, Zinovjev till Kustanai, Sten till Akmolinsk, Slepkov till Taron, Rjutin hålls fången i en isolator i Tjeljabinsk. Smilga har uppmanats att lämna Moskva.”⁵⁵ Ett annat brev, undertecknat T.T och daterat februari 1933⁵⁶ och mest sannolikt är skrivet av en äkta medlem av den trotskistiska fraktionen, räknar upp de kända personer som arresterats de senaste månaderna, sådana som tillhört någon av de grupper som ingått i blocket eller haft kontakter med det.

Ödet var nu beseglat för dem vars namn vid något tillfälle nämnts i samband med ”oppositionsblocket”. Lominadze begick självmord 1934 efter att ha fått en kallelse av GPU i Tjeljabinsk.⁵⁷ Ivan

⁵¹ Jfr not 43.

⁵² *Biulleten Oppositsij*, nr 31, november 1932, sid. 23.

⁵³ Nikolaj B Eismont (1891-1935), advokat, partimedlem sedan 1907, ingick i interdistriktsorganisationen (*mezrajonsij*) i Petersburg. Återvände till bolsjevikpartiet tillsammans med de övriga i organisationen 1917. Arbetade därefter inom järnvägsadministrationen, folkkommissarie för handelsfrågor i ryska sovjetrepubliken 1926-1930 och för livsmedelsförsörjningen från 1930. Dog under okända omständigheter 1935.

Alexander P Smirnov (1877-1938). Bondson, textilarbetare, aktiv inom socialdemokratien 1895, flera gånger vald till kongressdelegat. Medlem av bolsjevikernas centralkommitté före första världskriget, biträdande folkkommissarie för inrikesfrågor och sedan folkkommissarie för jordbruket. Medlem av centralkommittén från 1924. Utesluten ur partiet 1933 och avled i fängelse.

Vladimir Nikolajevitj Tolmatjev (1886-1937), partimedlem sedan 1904. Försvann på samma sätt.

⁵⁴ Kliment E. Vorosjilov (1881-1969), metallarbetare, bolsjevik från 1903, anmälde sig som frivillig i första världskriget och avancerade till underofficer. Partisanledare, lierade sig med Stalin under inbördeskriget – de båda bildade ”Tsarit-syngruppen”. Medlem av centralkommittén 1920, krigskommissarie 1925, medlem av politbyrån 1926, överlevde Stalin och var ordförande för *Högsta sovjet* 1953-1960.

⁵⁵ *Biulleten Oppositsij*, nr 32, december 1932, sid. 28.

⁵⁶ *Ibidem*, nr 33, mars 1933, sid. 23-26.

⁵⁷ Roy Medvedev, *op. cit.*, sid. 167. För ett vittnesmål om hur Lominadze slutade sitt liv, se Margarete Buber-Neumann, *Von Potsdam nach Moskau*, sid. 413-415.

N Smirnov, Ter-Vaganjan och Mratjkovskij å ena sidan och Zinovjev och Kamenev å andra sidan ställdes inför rätta vid den första Moskvarättegången, dömdes och avrättades. Jan Sten, Sjatskin, Tjaplin, Rjutin, Uglanov, Kajurov, Preobrazjenskij, Smilga, Ufimtsev, Perevertsev, Grünstein, Kasparova och Safarov försvann, i allmänhet arresterade senast 1937, under den stora utrensningen. Förmodligen kan ingen förklara att en enda av dem, Boris Livsjits, lyckades överleva ända till tiden efter andra världskriget.⁵⁸

Det är känt att alla dessa tidigare oppositionella nu fick dela samma öde som gruppen ”liberala byråkrater”. De senares fanbärare Kirov mördades 1934 och vi har inte glömt Chrusjtjovs bekräftelse att spåren efter mördaren ledde ända till Stalin. Kujbysjev⁵⁹, som enligt Medvedev i likhet med Ordzjonikidze⁶⁰ ”stödde” Kirov i politbyrån, avled under mystiska omständigheter – enligt Stalin ”mördad av trotskist-zinovjevitiska-högeranhängare” – medan Ordzjonikidze tog sitt liv. Vareikis, ledare för det ”illegala blocket” som framträdde vid partikongressen 1934, försvann 1937 i likhet med de *apparattjiki*, som tillsammans med honom spelat med i ”liberalernas” spel mot terrorism. Oppositionsblocket förverkligades konkret i gemensamhetsgravar. Men bara genom att bildas hade det också utgjort ett verkligt hot. Vi kan inte tänka oss annat än att det hade stor betydelse för det förtryck som Stalin riktade mot gammelbolsjevikerna och den generation av medarbetare till Lenin som hade börjat sluta sig samman 1932.

Trotsky och parollen ”Avlägsna Stalin”

Brevväxlingen mellan Trotsky och Sedov från oktober till december 1932 – den period ”blocket” existerade – utgör ett märkvärdigt dokument, som gör det möjligt att dag för dag följa Trotskijs försök att hålla sig à jour med utvecklingen i Sovjetunionen och ge innehåll åt ”blocket”, som förenades av sin fientliga syn på Stalin och en önskan om att avsätta honom från posten som generalsekreterare.

Den 17 oktober kom Trotsky in på frågan om det lämpliga i parollen ”Avlägsna Stalin”. Den var, skrev han, ”korrekt i ett väldefinierat, konkret sammanhang”, men i motsats till sina allierade och ”högern” såg han den inte som ”lämplig” just nu. ”Om vi vore starka skulle parollen inte vara farlig”, skrev han. Men fanns det inte risk för att den skulle få stöd av emigranter, mensjevik och ”termidoranhängare inne i Sovjet”? Han fortsatte: ”Det är alltid möjligt att Stalin om några månader kommer att vara tvungen att försvara sig mot termidorianska påtryckningar och att vi för en tid tvingas stödja honom.” Men ”det stadiet är ännu inte överståndet och följaktligen svarar inte parollen mot vad rörelsen kräver”.⁶¹

Han återkom till frågan i ett nytt brev daterat den 24 oktober. Det var för att understryka betydelsen av det ”S(voj?) skrivit angående hur talet gick inom byråkratin: ’Kommer Trotsky tillbaka kommer han att låta avrätta oss allihop’.” Han ansåg det därför nödvändigt att undvika alla slagord, alla formuleringar, som skulle kunna ”tolkas som planer på att driva bort allt och alla, att utkräva hämnd, osv”. Han kom med en precisering: ”Ju mer upplösningen närmar sig, desto mer måste vi agera smidigt och försonligt – utan att ändå på minsta sätt tumma på principerna.”⁶²

⁵⁸ I sina arkiv förvarade Trotsky ett fotografi av förstasidan av *Pravda* den 30 juli 1936 där två ”gamla” medlemmar av Oppositionen finns med. Det var Livsjits och georgiern Kavtaradze, den ende som återkommit från deporteringen utan att ha gjort någon deklARATION. Han benådades av Stalin och dog som vice minister.

⁵⁹ Valentin V Kujbysjev (1888-1935), officersson, läkarstuderande, bolsjevik 1904. Ingick i Tsaritsyngruppen under inbördeskriget och i politbyrån från 1927. Avled 1935 och Stalin gav de anklagade vid tredje Moskvarättegången skulden för hans död.

⁶⁰ Grigorij K Ordzjonikidze (1886-1937), sjukvårdare, bolsjevik 1903, Stalins kamrat i Georgien. Invald i centralkommittén 1912. Partisekreterare i Transkaukasien, ledde på ett brutalt sätt ”russifieringen” av Georgien. Suppleant i politbyrån 1930, där han blev ordinarie 1934 och tycks ha tillhört gruppen kring Kirov. Hans bortgång 1937 var ett självmord.

⁶¹ Harvard College Library, 10248. [Isaac Deutscher citerar och kommenterar brevet i [Den förvisade profeten](#), kapitel 2: ”Förnuft och oförnuft”. Se även artikeln ”Down with Stalin’ is not our slogan” i *Writings of Leon Trotsky Supplement 1929-32*, s 187-91, som enligt de amerikanska redaktörerna troligtvis är ett utkast till det citerade brevet. – Red]

⁶² *Ibidem*.

Den 30 oktober återkom han till frågan om ”liberalerna”, som såg ”trotskisterna” som alltför återhållsamma. Han upprepade: ”Vi måste ta på största allvar att byråkrater på mellannivå säger att om Trotskij kommer tillbaka kommer han att starta den grymmaste repression. I dag utgör detta stalinisternas främsta vapen. Vår plattform är helt inriktad på massorna. Vårt närmaste taktiska steg måste ta hänsyn till den mur som skiljer oss från dem.”⁶³

Den 7 november tog han upp frågan om ”när och hur” man kunde ”få apparaten att resa sig mot sin herre”. Han betonade: ”En resning innebär att man ger de tveksamma inom apparaten möjlighet att sätta sig upp mot sin herre och säga: ’De som han förföljer och ansätter är redo att arbeta även med honom. Det här är hederligt och användbart folk. Den väg ledaren slagit in på är därför dålig’. Trotskij fortsatte: ”Vi kommer inte att förändra vår kritik ett uns, vi kommer att bedriva en bestämd och djärv kamp mot ledaren på det internationella planet och på samma gång säga: ’Vi är redo att samarbeta i samma organisation som ledaren’. Å ena sidan visar det vår hängivenhet, för att använda ett elegant ord, och å andra sidan vår tro på vår egen styrka. Att i dag inta en mer radikal hållning vore liktydigt med att blanda samman våra paroller med fiendens.”⁶⁴

I en artikel daterad den 27 december 1932, publicerad i intervjuform vilket visade att den var avsedd för offentligheten, skrev han:

F: Kommer inte den stalinistiska fraktion som har makten bara att ersättas av er?

S: Det får framtiden utvisa. Partiet kommer att avgöra frågan. Vi nöjer oss med att kräva att Vänsteroppositionen ska återupptas i partiet. Vi är i dag precis som i går beredda att fullständigt och i alla avseenden samarbeta med den fraktion som i dag har makten.

F: Om jag förstått er rätt är ni därmed införstådda med att samarbeta med Stalin?

S: Utan minsta tvekan. Som fraktion har vi ofta gjort uttalanden i denna fråga. I *B.O* i oktober 1929 står det att läsa: ”Oppositionen sätter innehållet i problemen över formen, revolutionens intressen före en individs eller en grups ambitioner. Den är redo att inom partiet inta blygsammast tänkbara ställning. Men på villkor att den får vara sig själv.” Det handlar inte alls om Stalin, utan om något som genom sin betydelse är större än vilket öde som drabbar var och en av oss.⁶⁵

Det är sannolikt att han vid denna tidpunkt lyckats övertyga Sedov som, i ett brev daterat den 12 oktober, energiskt vänt sig mot den distinktion Trotskij gjort mellan parollerna ”Avlägsna Stalin” och ”Ned med det personliga väldet”. Sedov hade skrivit: ”Framför allt måste man avlägsna den nuvarande ledningen, göra oss av med Stalin – segern kan bara nås genom att de elimineras”, vilket egentligen var en uppfattning som delades av Rjutin och hans kamrater inom ”högergruppen”, om än inte av ”liberalerna”.

Vändningen 1933

Återstår att förklara hur läget kunde kastas om på en så relativt kort tid, när det kännetecknats av att Stalins motståndare omgrupperade sig, ett djupt missnöje inom partikadern och att ledningen förlorat förtroendet bland dem den länge stött sig på. 1934 var det i själva verket det gamla trotskistiska gardet med Rakovskij, Sosnovskij⁶⁶ och snart även Kasparova, som kapitulerade och

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*. T 3485.

⁶⁶ Christian G Rakovskij (1873-1941) föddes i Bulgarien, fransk utbildning, socialist sedan ungdomsåren, personlig vän till Trotskij, fängslad under första världskriget, befriades efter revolutionen, anslöt sig till bolsjevikpartiet 1917. Ordförande i folkkommissariernas råd i Ukraina 1919-1923. Medlem av Vänsteroppositionen från dess början, vilket ledde till att han utnämndes till ambassadör först i London och därefter i Paris. Vid Femtonde partikongressen 1927 var han Vänsteroppositionens talesman. Deporterad till Saratov och sedan till Astrachan och slutligen till Barnaul under förfärliga förhållanden. Försökte fly men infångades. Kapitulerade 1934, arresterades 1937 och var en av de anklagade vid tredje Moskvarättegången. Avled i ett koncentrationsläger.

Lev S Sosnovskij (1886-1937), bolsjevik 1903, arbetade underjordiskt, först deporterad och därefter i landsflykt. En av de populäraste journalisterna på grund av hans angrepp på byråkratin. Medlem av Vänsteroppositionen, utesluten 1927 och deporterad 1928. Från 1929 inspärrad i en isolator och utsatt för en behandling som var så mycket hårdare som han

krökte ryggen för Stalin efter årtal av ihärdigt motstånd under vedervärdiga förhållanden. I december samma år gjorde sig Stalin av med Kirov. I GPU:s fångelser påbörjades förberedelserna för rättegången mot hans "mördare" – i själva verket mot personer från "blocket". Dessa män var till synes helt krossade och under publikens visslingar erkände de åklagaren Vysjinskijs cyniska anklagelser.⁶⁷ Anklagelseakten omnämnde "blocket" från 1932 och vi vet att Stalin, som var missnöjd med resultaten från rättegången mot de sexton, den 25 september 1936 skickade ett telegram till sina kolleger i politbyrån, där det hette att GPU "låg fyra år efter". Den siffran hade inte tillkommit av en slump, utan visade tydligt att allt i Stalins ögon hade börjat just 1932.⁶⁸

Det förefaller omöjligt att förklara hur situationen kunde vändas enbart genom det förtryck som utlöstes från de sista månaderna 1932 och som centralkommitténs plenum i januari 1933 tillstyrkte i begränsad utsträckning. För vid just den tidpunkten handlade det fortfarande om ett begränsat förtryck. 1933 flöt inget blod, eftersom "liberalerna" motsatt sig det. Ivan N Smirnov, som befanns skyldig till "kontakter med utlandet" – han hade själv träffat Sedov i Berlin 1931 och året därpå skickat Holzman för att träffa Sedov – dömdes till tio års fängelse. Rjutin, som befanns skyldig till att ha skrivit den text där Stalin betecknades som "provokatör", hamnade också han i en isolator. Andra, bland annat medlemmar av grupper som utpekats av angivare – Smirnovs grupp till exempel – dömdes också till fängelsestraff. Men huvuddelen av de oppositionella deporterades bara. Lominadze greps inte: han blev inte hotad med arrestering förrän 1934. Sten deporterades för att arresteras 1937. Men de flesta av dem som på ett eller annat sätt haft kontakt med blocket och fört samtal under hösten 1932 arresterades inte förrän från och med slutet av 1934 och början av 1935. Från detta datum började partimedlemmar som uteslutits, deporterats eller befann sig på fri fot att utsättas för tortyr och vetenskapligt förberedas i händerna på GPU för att kunna "bekänna". Vad hade hänt under tiden?

Jean van Heijenoort, Trotskijs trogne sekreterare från Prinkipo till Coyoacán, noterar i sina memoarer den stora fysiska, och sannolikt även psykiska, förändring Trotskij undergick de första månaderna 1933,⁶⁹ och anförtrodde oss muntligt vad han inte skrivit om, nämligen att Trotskij då insåg att han aldrig skulle återvända till Sovjetryssland. Dottern Zinaidas självmord var ett hårt slag och än svårare drabbades den landsflyktige antagligen av den häftiga omvälvningen i världsläget som det innebar att Hitlers gäng kunnat segra utan motstånd i Tyskland och att den organiserade arbetarrörelsen krossades på några veckor, vilket satte stopp för utsikterna till revolution under en hel generation. Hitlers seger banade väg för ett nederlag för arbetarklassen i hela Europa och innebar början till en oåterkallelig marsch mot andra världskriget. Att den tyska arbetarrörelsen krossades innebar att Kommunistiska internationals hela apparat slogs sönder i det landet och att det nätverk Leon Sedov tålmodigt knutit ihop där, vilket gjort det möjligt för honom att hålla kontakt med oppositionella i Sovjetunionen, utplånades definitivt. Från 1933 var Trotskij och Sedov för gott avskurna från Sovjetunionen och det var en händelse med enorm betydelse och som de inte hade något svar på. Isoleringen, hotet från fascismen och falska maningar till "enhet" hade gjort mer för att knäcka Christian G Rakovskij än den infernaliska kylan i Barnul eller de förfärliga förhållanden han fått utstå efter sitt misslyckade rymningsförsök. Detta oerhörda nederlag ledde till sådan förtvivlan att gammelbolsjeviker nu överlämnade sig till Stalins bödlar, något de aldrig skulle

---

var svårt sjuk. Även han kapitulerade i början av 1934 och försvann under de stora utrensningarna utan att ha figurerat i någon rättegång.

⁶⁷ Andrej Y Vysjinskij (1883-1955), socialistisk advokat, mensjevnik 1903 och ända fram till slutet av inbördeskriget då han anslöt sig till segrarna. Professor i juridik i Moskva, allmän åklagare i ryska sovjetrepubliken 1931 och i Sovjetunionen 1935. Understödde anklagelserna i Moskvarättegångarna med ojämförlig cynism mot dem som alltid varit hans politiska motståndare! Vice utrikesminister 1940-1949, minister 1949-1953 och vice utrikesminister på nytt från 1953 och fram till sin död.

⁶⁸ Detta beryktade telegram avslöjades av Nikita Chrusjtjov i hans ryktbara "hemliga tal" vid kommunistpartiets tjugonde kongress. Så vitt vi vet har ingen tagit upp sambandet mellan "de fyra åren" av försening, som det talas om där, och blockets existens 1932.

⁶⁹ Jean van Heijenoort, *Sept ans auprès de Trotsky; de Prinkipo à Coyoacán*, sid. 69-70. [eng. *With Trotsky in Exile*, Harvard UP, 1978, s. 41-42]

ha gjort om de haft kvar en gnista av hopp. Från denna tidpunkt fanns det inget rimligt hopp om att kunna ”göra sig av med Stalin”, vars ställning konsoliderades genom Hitlers seger just i ett läge då situationen börjat bli kritisk för honom.

Ändå var Stalin tvungen till ett omständligt manövrerande innan han kunde sätta igång mot-offensiven och eliminera alla dem som för ett ögonblick drömt om att avsätta eller döda honom. Var det en eftergift till ”liberalerna”, som fortsatte att ifrågasätta honom högst uppe i partiapparaten? Insåg han att han inte fick svetsa samman motståndarnas front? De oppositionella som uteslutits eller arresterats 1932 hade anklagats för att ha bildat en hemlig organisation för att ”återinföra kapitalismen och stärka kulakernas ställning i synnerhet”. Zinovjev och Kamenev som utpekats som medskyldiga tilläts ändå att återvända till Moskva i mars 1933 efter att först ha presterat en godtagbar självkritik. Den 8 maj undertecknade Stalin och Molotov ett cirkulär som fördömde vad som kallades ”flodvågen av arresteringar”⁷⁰ och strax efter Sjuttonde partikongressen – där ”liberalernas illegala block” framträdde i syfte att avsätta Stalin och ersätta honom med Kirov, om man får tro de chrusjtjovitiska källorna och de minnen Roy Medvedev citerar⁷¹ – frigavs tusentals politiska fångar. Nederlaget i Tyskland hade dock gjort att Stalin kunde återta initiativet: det gjorde han med blodig beslutsamhet från och med december 1934 och mordet på Kirov ...

Blocket och Moskvarättegången

När vi åter granskar Moskvarättegångarna i ljuset av den nya information som kommit fram uppstår en ny typ av problem. Enligt anklagelseakten utgjorde bildandet av blocket 1932 startpunkt för de åtalades ”terroristiska” verksamhet.⁷² Däremot förnekade Trotskij och Sedov å sin sida rent av att något block alls existerat.

Låt oss först studera protokollet från den första rättegången. Där användes helt obekymrat omväxlande termerna ”block” och ”förenade centrum”, medan den senare termen snarare torde ha syftat på ledningen för blocket och detta underlättar inte undersökningen. Enligt anklagelseakten hade i slutet av 1932 ”den trotskistiska gruppen och den zinovjevitiska gruppen enats och bildat ett förenat centrum”.⁷³ Beteckningen ”trotskistisk grupp” avsåg här dem som vid rättegången framställdes som sådana, det vill säga I N Smirnov, Ter-Vaganjan och Mratjkovskij. I domen korrigeras datum och blocket sägs där ha bildats hösten 1932.⁷⁴ Flera möten omnämndes under rättegången. Ett skulle ha ägt rum på Zinovjevs och Kamenevs sommarställe i Illinskoj⁷⁵, ett annat i Zinovjevs bostad⁷⁶, ytterligare ett hemma hos Kamenev⁷⁷ och det sista i Mratjkovskijs järnvägs-vagn.⁷⁸ På frågan om han fått ”order om terrorism” av Smirnov svarade Zinovjev att han personligen förhandlat med honom vid två eller tre tillfällen.⁷⁹ Enligt anklagelseakten hade Smirnov avlagt fullständig bekännelse under förhören⁸⁰ och på frågan om när han ”lämnat centret” svarade han att ”jag tänkte inte ens på att utträda”, eftersom det ”fanns ingenting att utträda ifrån”.⁸¹ Beträffande sammansättningen av detta centrum slog både anklagelseakten och domen fast att det bestått av sju personer: Zinovjev, Kamenev, Jevdokimov och Bakajev från zinovjeviterna samt Smirnov, Ter-Vaganjan och Mratjkovskij från trotskisterna.⁸² I Reingolds, en av de åtalade, bekännelse om-

⁷⁰ Merle Fainsod, *Smolensk under Soviet Rule*, sid. 263.

⁷¹ Roy Medvedev, *op. cit.*, sid. 155-156.

⁷² *Le Procès du Centre terroriste Trotskiste-zinoviéviste*, sid. 11 [Det svenska kommunistpartiets bokförlag, Förlagsaktiebolaget Arbetarkultur, gav 1936 ut ett förkortat referat av detta protokoll. Detta finns på marxistarkivet: [Protokoll från 1936 års Moskva-rättegång – Red](#)]

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ *Ibidem*, sid. 178.

⁷⁵ *Ibidem*, sid. 48, 66.

⁷⁶ *Ibidem*, sid. 19, 55.

⁷⁷ *Ibidem*, sid. 47.

⁷⁸ *Ibidem*, sid. 47-48.

⁷⁹ *Ibidem*, sid. 54.

⁸⁰ *Ibidem*, sid. 37-38.

⁸¹ *Ibidem*, sid. 81.

⁸² *Ibidem*, sid. 11, 178.

nämndes ytterligare en medlem: Sokolnikov.⁸³ På åklagarens begäran kom Kamenev med preciseringen att denne varit ”hemlig” medlem. Kamenev tillfogade också gammelbolsjeviken Kuklins namn bland ”zinovjeviternas” ledare.⁸⁴ Smirnov nämnde också att ”Lominadzes grupp” ingått i blocket och Mratjkovskij talade om Lominadze-Sjatskins grupp. De båda fastslog bestämt att Lominadze varit ”medlem av centrum”.⁸⁵ Bakajev för sin del inkluderade två andra gammelbolsjeviker i ”centrum”, Kuklin som redan tidigare utpekats, och Tjarov.⁸⁶ Vid flera tillfällen nämndes i samband med de kontakter ”centrum” haft och dess ”förhandlingar i syfte att verka för gemensamma aktiviteter” också namnen på andra partimedlemmar, som ingått i olika oppositionsgrupper under alla perioder.⁸⁷ Man kan notera den roll flera bekännelser gav åt gammelbolsjeviken Gaven, som framställdes som en förbindelseagent åt Trotskij utan att ändå hamna bland de åtalade.⁸⁸

Som vi vet baserade sig anklagelseakten, som tog sin startpunkt i bildandet av ”blocket” 1932, på bekännelser av personer som knäckts genom tortyr och utpressning. Enligt anklagelseakten skulle blocket ha gett sina anhängare ”anvisningar och order om terroristhandlingar” och bland annat organiserat mordet på Kirov. Trotskijns vänner, som följde Sedovs och Trotskijns linje, hade inga svårigheter att visa det osannolika och enfaldiga i tesen om ett ”centrum”, vars medlemmar nästan samtliga var deporterade eller fängslade. Det var innebörden i den första reaktionen från POI, den franska sektionen, i en kommuniké den 17 augusti 1936 och som inte kunde ha tillkommit utan Sedovs medgivande, om det inte rent av var han själv som skrivit den. Kommunikén begränsade sig till att åklagarsidan gjorde gällande att ett ”block” bildats 1932 och därefter fortsatt att ledas av personer som arresterats och inte hade några möjligheter att kommunicera.

⁸³ *Ibidem*, sid. 54, 67. Grigorij I Brilliant, känd som Sokolnikov (1888-1939), student, bolsjevik 1905, fängelse och emigration. Medlem av centralkommittén 1919-1927. Finanskommissarie 1917 samt 1922-1926. Medlem av nya oppositionen och därefter, under några månader, av Förenade oppositionen. Ambassadör i London 1927-1933, därefter biträdande utrikeskommissarie. Arresterades och åtalades efter att ha tagit avstånd från rättegångarna. Dömd till tio års fängelse vid andra Moskvarättegången 1937.

⁸⁴ *Ibidem*, sid. 67. Alexander S Kuklin (1876-1937), en av de äldsta bolsjevikiska arbetarna i Petrograd. Medlem av centralkommittén. Zinovjevit, medlem av Förenade oppositionen, utesluten ur partiet 1927, kapitulerade 1928. Dömdes till tio års fängelse vid första rättegången mot Zinovjev och Kamenev i januari 1935.

⁸⁵ *Ibidem*, sid. 17 (Smirnov) och sid. 44 (Mratjkovskij).

⁸⁶ *Ibidem*, sid. 60 Ivan V Tjarov (1884-1938). Även han en veteranarbetarna i partiet i Petrograd. Zinovjevit, följde den gruppens öde. Dömd till åtta års fängelse 1935.

⁸⁷ Två personer som omnämndes under rättegången arresterades och åtalades omedelbart: Sokolnikov och Serebrjakov (som skulle återfinnas på de anklagades bänk vid andra Moskvarättegången). Det tillkännagavs officiellt att en förundersökning skulle inledas mot Tomskij (som begick självmord), Radek och Pjatakov (som blev dömda vid andra Moskvarättegången i januari 1937) samt Rykov och Bucharin (som dömdes vid tredje rättegången i mars 1938). Bland de partimedlemmar som omnämndes som medlemmar av eller medbrottslingar till oppositionen, men försvann i slutet av 1930-talet utan att ställas inför rätta, kan nämnas: I T Smilga, N K Uglanov, ”vänsteristerna” Sten och Sjatskin (för att inte tala om Lominadze som tog sitt liv 1934), Sjljapnikov och Medvedev, f d ledare för arbetaroppositionen, samt flera höga militärer som också avrättades som Schmidt, Putna, Estermann, Gajevskij och Kuzmitjev.

⁸⁸ ”Fallet” Gaven förblir ett mysterium. Vid rättegången framställdes han av åklagarsidan och vissa bekännelser som Trotskijns sändebud i Ryssland. Och han var inte vem som helst. Jurij P Gaven, eller Gavenis, (1884-1937), som kallades Dauman eller Donner, var av lettiskt ursprung och hade först varit verksam i det ryska socialdemokratiska partiet och därefter i det lettiska, där han ingått i centralkommittén och tillbringat långa perioder i fängelse. Ledde revolutionen 1917 i Minusinsk och var därefter ordförande för den revolutionära kommittén på Krim. Medlem av centrala kontrollkommissionen och en av ledarna för Gosplan. Arresterades 1934. Trots att han var något av medelpunkten i anklagelseakten och de huvudanklagades bekännelser ställdes han aldrig inför rätta och spåren efter honom försvinner efter den första Moskvarättegången i augusti 1936. Flera hypoteser är tänkbara: att han var provokatör, som stått för lämpliga bekännelser och därför räddades. Det är dock inte sannolikt: andra provokatörer framträdde också inför domarna bland de anklagade. Mer sannolikt är att han stått emot tortyr och utpressning, vilket gjorde att han inte längre var presentabel. Men varför spelade han då en så viktig roll i åklagarsidans scenario? Enda förklaringen är att han tog tillbaka sina erkännanden alltför sent för att scenariot skulle kunna skrivas om eller att det skulle gå att knäcka hans motstånd. Återstår frågan varför en äkta gammelbolsjevik, och utan tvivel en principfast man, framställdes som innehavare av en sådan nyckelroll. Mest sannolikt är att han verkligen haft en roll, om inte i den trotskistiska fraktionen så i varje fall inom blocket och att det låg ett av dessa ”korn av sanning” i åklagarsidans påståenden, ett av dessa korn som det finns en tendens att bortse från inför omfattningen av lögnerna.

Kanske har enfalden i anklagelseakten fått historikerna att bortse från de få korn av sanning, som den försökte stödja sig på för att göra det trovärdigt att "blocket" ägnat sig åt "terrorism" och att de åtalade var "kriminella". Otvivelaktigt har de åtalades försvarare, som Leon Sedov i *Rödbok om Moskvarättegångarna*⁸⁹, på ett kraftfullt sätt övertygat forskarna om att det inte existerat något block 1932, inte ens ett politiskt block. Sedovs fingranskning av de rättegångsprotokoll han hade tillgång till lämnade inte sten på sten kvar av anklagelseakten eller bekännelserna. Han påvisade motsägelsen mellan anklagelseakten och domen beträffande datum för när blocket bildats.⁹⁰ Han visade att de möten som de åtalade "erkänt" – om de över huvud taget ägt rum – i de tre första fallen handlade om möten med den zinovjevitiska gruppen och det sista med den "trotskistiska".⁹¹ Han framhöll att ingen del av anklagelseakten någonsin nämner något möte med det "förenade centrum" och visade att Zinovjevs och Smirnovs svar innebar att de förnekade att något sådant existerat.⁹² Han ironiserade över att sammansättningen av centrum varierade beroende på de olika bekännelserna.⁹³ och det absurda i påståendet att ett hemligt centrum skulle ha haft "hemliga medlemmar". Han underströk att personer som en del åtalade utpekade som ledare för "centrum" – Sokolnikov, Kuklin, Tjarov – inte fanns bland dem som ställts inför rätta och för övrigt heller inte någon medlem av gruppen kring Lominadze-Sjatskin, Sten och andra.⁹⁴

Efter att ha påmint om de problem Stalins regim konfronterats med mellan 1930 och 1932, som ökat folkligt missnöje och växande gnissel och misstänksamhet inom partiapparaten skrev han:

Man kunde således 1932 iaktta ett visserligen svagt men dock uppvaknande inom de grupper som tidigare hade kapitulerat inför Stalin; Zinovjevs och Kamenevs grupp, gruppen av gamla vänsterstalinister – Lominadze-Sjatskin-Sten (de som kallades "vänsterister"), Smirnov och hans vänner och även några högersinnade, Rjutin, Slepkov och andra. Detta "uppvaknande" skall dock inte överdrivas. För de flesta var det av högst privat karaktär och gick inte längre än till "förtroliga" samtal och drömmar om hur bra det vore med en annan politik och en annan ledning. Det är troligt att människor från olika kretsar sökte sig till varandra, sökte personlig kontakt. De djärvaste sade kanske att det kunde vara bra att sluta sig samman i ett "block" men sannolikt kom man inte ens så långt. Där har Stalin nu (fyra år senare!) hittat ett "block" och rent av ett "förenat terroristiskt centrum".

Givetvis ingick inte de ryska bolsjevik-leninisterna i något block med någon av dessa grupper. Alla dessa grupper hade vid något tillfälle kapitulerat för Stalin och var därför oförsonliga motståndare till bolsjevik-leninisterna, som hade ansett och höll fast vid att kapitulation var ett av de grövsta brotten mot kommunismen och arbetarklassens intressen. I denna fråga intog Vänsteroppositionen en synnerligen obeveklig hållning. Dessa grupper och individer hade inte och kunde heller inte ha någon som helst politisk eller moralisk auktoritet i bolsjevik-leninisternas ögon.

Vänsteroppositionen tillmätte uppvaknandet bland dessa grupper – "partiliberalerna" som de kallades – framför allt *en symptomatisk* betydelse. Förvisso kunde det leda till att Zinovjev, Kamenev, Smirnov och andra återvände under bolsjevik-leninisternas gamla fanor. Men därav blev intet.⁹⁵

Denna text som skrevs omedelbart efter den första Moskvarättegången strider fullständigt mot det dokument, som han skrivit med osynligt bläck 1932 och som gav belägg för att "blocket" existerade och de överläggningar han hade med "trotskisterna" i Sovjetunionen. Den strider också mot det brev där Trotskij godkände bildandet av "blocket" i form av en allians och inte någon sammanslagning. Vi har tidigare citerat Trotskij's kommentarer.⁹⁶ Sedovs plädering angående "blocket" 1932 övertygar bara på en punkt, när det gäller "centrum" eller, om man så vill, den

⁸⁹ Trotskij, som internerats av den norska regeringen, hade ingen möjlighet att besvara alla de anklagelser som kastades fram mot honom under första Moskvarättegången. Leon Sedov fick därför motvilligt sätta sig ned och författa den utomordentliga skrift, som helt raserade stalinisternas teser.

⁹⁰ L Sedov, *Livre rouge sur les procès de Moscou*, sid. 59. [svensk översättning: [Rödbok om Moskvarättegångarna](#)]

⁹¹ *Ibidem*, sid. 59.

⁹² *Ibidem*, sid. 61.

⁹³ *Ibidem*, sid. 62.

⁹⁴ *Ibidem*, sid. 58.

⁹⁵ *Ibidem*, sid. 65-66.

⁹⁶ Se bilagor, dokument nr 2.

kollektiva ledningen för blocket. I en not till kapitlet om "Bildandet av och verksamheten inom 'Förenade centrum'", skriver han: "Faktum är att centrum bildades och upphörde med sin verksamhet samtidigt. Sannolikt bildades det med det speciella syftet ... att upphöra med verksamheten."⁹⁷ Enligt vår uppfattning är sanningen att "blocket", som knappt hade bildats, inte kunde upprätta något centrum på grund av repressionen, därför att i det brev från Sedov till sin far, där han tog upp målen för blocket och dess sammansättning meddelade han samtidigt att GPU rullat upp Smirnovs grupp. Ett "politiskt block" hade således existerat, men inget "förenat centrum", för att inte tala om något "terroristiskt centrum", en fråga som alls inte förts på tal.

Låt oss omedelbart slå fast följande. Vi ser inget onormalt i att Sedov – Trotskij hade samma uppfattning – 1936 förnekade att ett block bildats 1932. Av skäl som är självklara, och av andra också. Vad skulle det ha tjänat till att 1936 medge att ett kortlivat block existerat 1932? Den historiska sanningen kanske, men den kunde vänta lite. Till att förklara att detta block haft en rent politisk inriktning och inte någon terroristisk som åklagarna och domarna i Moskva hävdade? Det saknade intresse och skulle bara ha gett stalinismens internationella propagandaapparat nya argument och förstasidesrubriker av det här slaget: "Trotskijs son erkänner. Han hade kontakter med terroristerna", osv. Dessutom förefaller det uppenbart att Trotskij inte hade minsta intresse av att vid åsynen av dessa män, som uppgav sig skyldiga till terrorism, medge att han fyra år tidigare trott det vara möjligt att ingå en allians med dem. Men det finns andra argument för att motivera Sedovs och Trotskijs förnekanden. De män som stod inför rätta i Moskva var förvisso de som erkände. Men de bekände inte allt. Andra som var i händerna på GPU fortsatte att neka, därför att det var deras plikt som antistalinistiska kämpar. Bland dem fanns sannolikt trotskister men även andra, exempelvis medlemmarna i Lominadzes grupp av vilka ingen figurerade i någon rättegång. Att 1936 erkänna att det funnits ett politiskt block med Zinovjev och Smirnov 1932 hade inneburit att man gått Stalins ärenden och hjälpt honom att rikta ett slag mot alla som hade ingått i blocket och som han inte lyckats knäcka, eller sådana som rent av ännu inte "avslöjats". Vår slutsats är entydig: Trotskij och Sedov berättade inte sanningen om blocket 1932, men det var deras skyldighet att inte göra det vid denna tidpunkt. I dag står frågan helt annorlunda.

En fråga återstår och som torde ha varit mycket besvärande för Trotskij och Sedov: först kontakterna mellan Smirnov och Leon Sedov och sedan mellan Sedov och Holzman, som var utsänd av Smirnov. Vi vet att Trotskij till en början helt förnekade även dessa episoder. Hans livskamrat Natalja påminde honom om att Sedov träffat Smirnov i Berlin och rapporterat om det 1931 och givetvis även om Holzmans besök. Trotskij korrigerade sig. Sedov och han höll sig därefter till det som i det längsta skulle vara den officiella trotskistiska versionen: att Sedov och Smirnov träffats en första gång av en slump i juli 1931 i Berlin, att de haft flera sammanträffanden av personlig karaktär, Smirnovs löfte att förse dem med information, att Holzman hösten 1932 sänts till Berlin och att denne överlämnat anteckningar om det ekonomiska läget i Sovjet (den artikel som undertecknats Ko.) och en rad muntliga informationer som Sedov sammanställde i form av "Brev från Moskva" och som publicerades i nummer 31 av *Biulleten Oppositsij*.⁹⁸

När van Heijenoort i juli 1937 i en hemlig dossier upptäckte Trotskijs brev från 1932 insåg han betydelsen av det och skrev det brev till Sedov, som ledde oss på spåret. Han klargjorde där bland annat att han för tillfället, och inte utan kompletterande upplysningar från Sedov, inte tänkte lämna över det till Deweykommissionen, som då arbetade i New York.⁹⁹ I Harvardarkiven har vi varken hittat något svar från Sedov eller något brev i detta ärende till Deweykommissionen, vars slutrapport för övrigt inte innehåller några spår av det ovan nämnda. Men saken var förmodligen besvärande och Sedov tog den tillräckligt allvarligt för att än en gång kontrollera om inte de officiella rättegångsprotokollen innehöll något som skulle tvinga "försvaret" att modifiera sin hållning i denna fråga.¹⁰⁰ Allt tyder på att han slutligen ansåg det lämpligast att låta frågan vara.

⁹⁷ *Livre rouge* ..., not 6, sid. 59.

⁹⁸ *Ibidem*, sid. 98.

⁹⁹ Se bilagor, dokument nr 3.

¹⁰⁰ Handskriven not om dokumentet 2.

Och detta dokument hade kunnat ställa till problem för Deweykommissionen, genom vars arbete långt större och mer omfattande lögnar smulades sönder.¹⁰¹

En ny strimma ljus

De kommentarer Trotskij och Sedov kom med 1936 beträffande händelserna i Sovjetunionen 1932 kunde inte annat än modifiera vad Trotskij skrivit omedelbart efter händelserna. I ett brev daterat den 16 december till sektionerna angående läget inom Vänsteroppositionen beskrev han den politiska situationen i Sovjetunionen i följande termer:

Det senaste året har stora förändringar skett för den ryska oppositionen. Man kan generellt tala om ”ett uppsving”.

Hundratals, kanske flera tusen, tidigare kapitulanter, i första hand arbetare, har återvänt till Oppositionen; det rör sig om personer som våren 1928 ärligt men förhastat trodde att den officiella linjen ändrats på ett avgörande sätt. Deportationsställena och fängelserna får ständig påfyllning av sådana ”gengångare”. Det är inte nödvändigt att påpeka hur mycket detta stärker auktoriteten hos de oppositionella, som inte för en enda timme har övergett sin fana.

Inom den gamla generationen bolsjeviker, inklusive dem som ännu i går var glödande stalinister kan man konstatera ett fullständigt förfall för Stalin och hans grupps auktoritet och klart större uppmärksamhet för och uppskattning av Oppositionen. Mest betydelsefullt är att de bolsjeviker, som varit aktiva i partiet på Lenins tid men därefter låtit sig skrämmas av ”trotskismens” spöke just nu börjar upptäcka sanningen. Det är ett mycket viktigt tecken!

Oändligt mycket viktigare är dock det som pågår bland arbetarna, särskilt de yngre. På samma sätt som den tsaristiska byråkratin en gång betecknade alla missnöjda, strejkande och protesterande arbetare som ”socialister” och skickade dem till Sibirien eller i fängelse, arresterar och deporterar den stalinistiska byråkratin i dag ett allt större antal missnöjda och protesterande arbetare, kallar dem ”trotskister” och driver dem i armarna på Vänsteroppositionen.

Beträffande de sovjetiska bolsjevik-leninisternas underjordiska organisering har bara de första stegen tagits i omorganiseringen.¹⁰²

Det var inte bara tomma ord. Efter åratals hård repression höll Vänsteroppositionens isolering på att vara över. Det var givetvis en företeelse av största betydelse – och det är förståeligt att sovjetiska historiker under Chrusjtjoveran avstod från att ”avslöja” det – att gammalbolsjeviker som varit övertygade stalinister nu när de såg resultatet var redo att sluta en allians med trotskisterna. En sådan utveckling hade varit otänkbar utan tryck från massan av arbetare, vilket den ökande mängden bidrag till *Biulleten Oppositsij* uttryckte, för den som var villig att se.

I ett brev från september 1932 talades om sittstrejker i Ural.¹⁰³ Ett annat från augusti omnämnde strejker och gatudemonstrationer i Ivanovo-Voznesensk, där Kaganovitj och Molotov räddat situationen genom att offra några lokala syndabockar inför arbetarnas ilska.¹⁰⁴ De sista månaderna 1932 mångfaldigades exemplen i brev från Sovjetunionen till *Biulleten*. Över 100 arbetare hade arresterats på Amofabriken sedan flygblad från Vänsteroppositionen delats ut, i Charkopodtjinik hade något dussintal arresterats och likaså på fabriker Kaliber och Baltik i Leningrad. Ett flygblad som Oppositionen inte låg bakom, men som återgav dess slagord, hade delats ut på en fabrik i Kovrov.¹⁰⁵ På en fabrik som tillverkade bromsar hade ett porträtt av Stalin ersatts med ett av Trotskij under firandet av Oktoberrevolutionen. Ledarartikeln i väggtidningen på fabriken *Proletärt*

¹⁰¹ Den kommission som leddes av den berömde amerikanske filosofen och pedagogen John Dewey publicerade en rapport på engelska 1938 med titeln *Not Guilty*, där Trotskij och Sedov frikändes. Beklagligtvis har den hittills inte getts ut på franska.

¹⁰² Harvard College Library, T 3481. På franska i *Bulletin international de l'Opposition communiste de gauche*, nr 19, december 1932. Hela artikeln finns på engelska (med rubriken ”On the State of the Left Opposition”) i *Writings of Leon Trotsky [1932-33]* sid. 24-36 – Red.

¹⁰³ Brev undertecknat Z., *Biulleten Oppositsij*, nr 31, sid. 24, november 1932.

¹⁰⁴ Utdrag ur ett brev daterat 20 augusti 1932, *Biulleten Oppositsij*, nr 29/30, sid. 24-26, mars 1933.

¹⁰⁵ Brev från Moskva februari 1933, undertecknat ”T.T.”, *ibidem*, nr 33, sid. 24-26. Mars 1933.

arbete ägnades den 22 januari 1933 åt Lenins bortgång och bestod helt av utdrag ur artiklar av Trotskij.¹⁰⁶

De som skickade bidrag till *Biulleten Oppositsij* hade mycket begränsade resurser under en regim, där censur och polisingripanden var förhärskande. Vad döljer de statliga arkiven och GPU:s arkiv på detta område? Förmodligen i mycket större skala vad Smolenskarkiven avslöjat: detta porträtt av Trotskij som påträffats på en kolchos, denne snickeriarbetare som uttalade sig för flerpartisystem i Sovjet, fördömandena av den byråkratiska exploateringen, hyllningarna till gammelbolsjevikerna Kamenev och Zinovjev under en diskussion om den nya författningen¹⁰⁷, den arbetare som svarade ”Trotskij”¹⁰⁸ på frågan från en partiagitator om han kunde nämna någon gammelbolsjevik – och allt detta under några få månader före den första Moskvarättegången.

Oavsett vilken nivå denna djupgående rörelse hade haft 1932, och vilken en dag kommer att framgå när GPU:s arkiv blir tillgängliga – så angav den rytmen för Sovjetunionens historia, liksom för övrigt åt alla mänskliga samhällen. Det är det viktigaste beskedet våra fynd i arkiven i Harvard ger oss. Gammelbolsjevikerna, partikadern som strax innan varit ohämmade stalinister, sökte nu efter en allians med den Vänsteropposition man nyss hade fördömt, upprättade ett ”block” som de ville ha Trotskijs syn på och få trotskisterna att ansluta sig till och strävade efter att tillsammans med dem utarbeta ett ekonomiskt program ... och blev förvånade över att Trotskij inte var överens med dem om parollen ”Jaga bort Stalin”. Hitlers seger gjorde att byråkratin kunde krossa denna rörelse, som inte hade upphört att existera djupt inom arbetarklassen, och Moskvarättegångarna, liksom de stora utrensningarna, blev verktyg för ett aldrig tidigare skådat skräckvälde mot envar som försökte ge uttryck åt massornas strävanden, eller bara misstänktes för att i en eller annan form vilja göra det. Även Sovjetunionens historia markeras av klasskampens rytm.

Som vi ser det är detta den stora betydelsen av denna första upptäckt, som tillkom nästan av en slump, i Trotskijarkiven i Harvard. Fler kommer att göras.

---

¹⁰⁶ *Ibidem.*

¹⁰⁷ M Fainsod, *op. cit.*, sid. 322.

¹⁰⁸ *Ibidem.*

Bilagor

Dokument nr 1: *Brev från Jean van Heijenoort till Leon Sedov, 3 juli 1937*¹

Käre vän,

Jag skickar en kopia av ett brev som påträffades i arkiven. Arket låg i en ”konfidentiell” pärm tillsammans med en del andra saker. Brevet, som jag gjort en exakt kopia av för din räkning, är varken daterat eller försett med namnet på adressaten. Originallet är ganska dåligt utskrivet på maskin: det verkar sannolikt att det är en kopia av ett handskrivet brev. Här är några kommentarer som min onkel gett mig:²

1. Det måste vara jag som skrivit brevet till LS i Bn.³
2. Den Kol. som omtalas måste vara Kolokolnikov, den pseudonym LS gav Smirnov.
3. Frågan om blocket bedömdes i brevet på grundval av att några kapitulanter började bli missnöjda igen med den officiella linjen, utan att för den skull ansluta sig till Vänsteroppositionen, långt därifrån.
4. Brevets datum kan anges utifrån mötet med Hn⁴ och publiceringen i ”Soc. V.”⁵ av deklARATIONEN från de 18.⁶

Skulle det vara möjligt att få tag på originalet? Givetvis kommer vi inte innan vi har fått något besked från dig att använda detta brev i samband med NY.⁷

N.B. Leon Sedov gjorde flera kommentarer för hand på detta brev:

På ryska: ”Hitta LD:s brev”

På franska: ”Kontrollera den engelska texten eller kopiera de viktigaste amerikanska utdragen.”

Dokument nr 2: *Brev från Trotskij till Leon Sedov*⁸

Käre vän,

1. Mitt brev till mitt hemland⁹ hade redan skrivits när jag fick ditt brev om de upplysningar som gällde Kol.¹⁰ Mitt brev är givetvis riktat till Vänsteroppositionen i ordets sanna

¹ Harvard College Library, 13905, publicerat med Harvard College tillstånd. På franska i originalet.

² ”Min onkel” betyder Trotskij.

³ Leon Sedov i Berlin.

⁴ E S Holtzman.

⁵ Mensjevikernas tidning som då utgavs i Berlin med Boris Nikolajevskij som chefredaktör, *Sotsialistitjeskij Vestnik* (Socialistisk krönika).

⁶ Vad mensjevikernas tidning i september 1932 kallade en deklARATION av arton bolsjeviker var sannolikt Rjutins plattform.

⁷ New York, där Deweykommissionen, som granskade de två Moskvarättegångarna, hade sitt högkvarter.

⁸ Harvard College Library, 13905c och 1010. Publicerat med tillstånd från Harvard College. Översatt från tyska av Alain Calvié. Dokumentet har inget datum: de båda exemplar vi set är identiska och båda kopior. Det förefaller som om Sedov inte hittat originalet. [I artikeln ”Oppositionen i partiet mot Stalin (1930-32) och den första Moskvarättegången”, som publicerades 1990, dvs 10 år senare än föreliggande artikel, ge Broué en mer precis och något annorlunda brevdatering. Trotskijs brev dateras där till *mitten av oktober 1932 – Red anm*]

⁹ Det handlar om ett cirkulär från de ryska bolsjevik-leninisterna, som vi inte fått tag på.

¹⁰ Kolokolnikov (av ”Kolokol”: Klockan) var det namn Sedov gett I N Smirnov.

bemärkelse. Men du kan visa det för ”informatören”¹¹, så att han kan skaffa sig en uppfattning om hur jag ser på sakerna.

2. Förslaget om ett block förefaller mig fullt godtagbart. Men jag understryker att det handlar om ett block och inte om en sammanslagning.
3. Mitt förslag till uttalande är givetvis avsett för vår fraktion i Vänsteroppositionen i strikt bemärkelse (och inte för våra nya allierade). För vår fraktions vidkommande är jag inte överens med våra nya allierades uppfattning att vi bör vänta på att högern engagerar sig mer. Förtrycket bekämpar man anonymt och konspiratoriskt, inte med tystnad. Det är otillåtet att förlora tid: ur politisk synvinkel vore det liktydigt med att lämna fältet öppet för högern.
4. Vilka uttryck kommer blocket att ta sig? För närvarande i huvudsak genom ömsesidigt utbyte av information. Våra allierade kommer att hålla oss informerade om vad som händer i Sovjetunionen och vi kommer att ge dem upplysningar om Kommunistiska internationalen. Vi bör komma överens exakt om hur korrespondensen ska ske.
Våra allierade måste skicka bidrag till *Biulleten*. Och *Biulletens* redaktion förbinder sig samtidigt att publicera de allierades dokument, men förbehåller sig rätten att kommentera dem fritt.
5. Blocket utesluter inte ömsesidig kritik. All propaganda från våra allierade till förmån för kapitulanterna (Grünstein¹² osv.) kommer vi att bekämpa obevekligt och skoningslöst.
6. Frågan om det ekonomiska programmet skisseras i senaste numret av *Biulleten* och (kommer att) utvecklas i kommande nummer.

Några frågor:

1. Vad innebär de Artons deklARATION (*Sots. Vestnik*)?¹³
2. Var står decisterna, Arbetaroppositionen och andra grupper längst ut till vänster?
3. Vad anser våra allierade om det förslag till plattform som publicerats i senaste numret av *Biulleten*?
4. Vad anser han om frågan om Kommunistiska internationalen (vi lägger lika stor vikt vid den frågan som vid läget i Sovjetunionen)?

Vad gäller det allmänna läget i landet skiljer sig inte informationerna mycket från den bild jag skapat mig genom noggrann läsning av ryska tidningar.

Dokument nummer 3: *Brev från Sedov till Trotskij*¹⁴

(...) har bildats.¹⁵ Det består av *zinovjeviterna*, gruppen kring *Sten-Lominadze* och (de gamla ...) *trotskisterna*.¹⁶ Gruppen *Safar-Tarchan*¹⁷ har formellt inte anslutet sig ännu – deras ståndpunkter är alltför långtgående; de kommer att ansluta sig inom kort. Z:s och K:s¹⁸ uttalande

¹¹ Informatören var E S Holtzman, som träffat Sedov och överlämnat dokument och information från Smirnov.

¹² Jfr not 15, sid. 9-10.

¹³ Jfr not 6 ovan.

¹⁴ Harvard College Library, 4782, publicerat med tillstånd av Harvard College. Utdrag översatt från ryska av Isabelle Lombard. Vi publicerar bara det utdrag som handlar om blocket. Resten ägnades ”specialresor” till Ryssland i allmänhet och Sedovs betänkligheter mot att pappan ville få honom att lämna Tyskland. Vi avser att publicera den i nummer 6 av *Cahiers Léon Trotsky*, som kommer att behandla Vänsteroppositionen i Ryssland. Brevet är skrivet med osynligt bläck och icke daterat, men utgör av allt att döma det brev som besvarade dokument nr 2. Vi har här följt kronologin i våra upptäckter. [I den tidigare nämnda Broué-artikeln från 1990 dateras detta brev till ”slutet av september”, dvs före det ovan återgivna Trotskij-brevet som således betraktas som Trotskij:s svar på Sedovs brev. – *Red anm*]

¹⁵ Det ord som saknas har klippts bort med sax. Med största sannolikhet handlar det om ordet ”blocket”.

¹⁶ Det ord som saknas har här raderats ut omsorgsfullt. Av allt att döma rör det sig om ordet ”kapitulant”.

¹⁷ Det handlar om Safarov och Tarchanov.

¹⁸ Z. och K. betyder givetvis Zinovjev och Kamenev.

om det allvarliga misstag som de begick 27 gjorde de under förhandlingarna med de våra om blocket, strax innan Z. och K. förvisades.

Sammanbrottet för gruppen I.N (...) ¹⁹, Preobrazj. ²⁰ och Uf. ²¹ (de tre grupperna ingick i centern) orsakades av en sjuk man, till hälften galen. Han hade arresterats av en ren slump och började prata. Man hittade förvisso ingen "trotskistisk litteratur" hos I.N. och de andra. Några dagar innan han arresterades sade I.N. till vår informatör: "X. har förrått oss, jag förväntar mig att bli arresterad vilken dag som helst". Tack vare *sin* Markovkin ²², som försett honom med information, var han förberedd. Tyvärr hade inte I.N. tid att föra informationen vidare. ²³

Informatören uppger att det inte funnits *någon som helst* ²⁴ svag punkt utomlands, eller allmänt sett med utlandet.

Om det dyker upp några mycket viktiga frågor kommer jag att skicka ett telegram före torsdag (enligt anvisningar).

"Gamlingens" sammanbrott är ett hårt slag ²⁵, men kontakterna med arbetarna består. (...)

Översättning (från franska): *Björn-Erik Rosin*.

---

¹⁹ Det saknade ordet har raderats ut omsorgsfullt. Det är givetvis "Smirnov".

²⁰ Preobrazjenskij.

²¹ Ufimtsev.

²² Rör det sig om en person? Vi har inte kunnat identifiera honom, även om man kan anta att det handlade om en polis som gav Smirnov upplysningar.

²³ Vi vet inte vad det handlar om.

²⁴ Ordet *någon som helst* har strukits under för hand av Trotskij.

²⁵ Vi vet inte vem som avses. Grünstein? [I artikeln från 1990 slår Broué fast att det verkligen rör sig om Grünstein – *Red anm*]